

HÜKÜM UYUŞMAZLIĞINA BAŞVURU BİREYSEL BAŞVURU AÇISINDAN TÜKETİLMESİ GEREKEN BİR YOL MUDUR? (Anayasa Mahkemesi Kararı İncelemesi)

Ufuk YEŞİL*

Özet

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle birlikte temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücü kullanılarak ihlâl edildiğini düşünen kişilere, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilme hakkı tanınmıştır. Ancak bu hakkın kullanımı bazı şartların varlığına bağlıdır. Bu şartlardan birisi kanunlarda öngörülmuş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesidir. Farklı yargı kollarına mensup mahkemelerce verilen kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilemediği durumlarda ortaya çıkan hüküm uyuşmazlığının çözümü için Uyuşmazlık Mahkemesine başvuru da, bireysel başvuru açısından tüketilmesi gereken yargısal yollardan birisidir ve bu yola müracaat edilmeden yapılacak bireysel başvuru, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle reddedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru, Uyuşmazlık Mahkemesi, Hüküm Uyuşmazlığı, Başvuru Yollarının Tüketilmesi

WHETHER A REQUEST FOR CONFLICT OF JUDGMENTS IS A REMEDY TO EXHAUST IN TERMS OF INDIVIDUAL APPLICATION?

(The Review of the Judgment of the Constitutional Court)

Abstract

With the Constitutional amendments on 2010, every person may apply to the Constitutional Court alleging that the public power has violated any one of his/her fundamental rights and freedoms secured under the Constitution. However, the use of this right depends on the existence of certain conditions. One of these conditions is the exhaustion of all administrative and judicial remedies prescribed by law. The Conflict of Judgment between assigned courts that belongs to different jurisdictions is one of the compulsory judicial ways that should be consumed in terms of individual application before the Constitutional Court and this regards, without using this procedure of the individual application will be rejected for non-exhaustion of remedies.

Keywords: Constitutional Court, Individual Applications, the Court of Jurisdictional Disputes, Conflict of Judgment, Exhaustion of Domestic Remedies,

---

* Dr. Hakim, Uyuşmazlık Mahkemesi Genel Sekreteri, ufukyasil333@gmail.com.

Giriş

Yargı ayrılığı (İdari rejim) sistemini benimseyen ülkemizde, bu sistemin bir sonucu olarak birden fazla yargı kolu faaliyet göstermektedir. Farklı yargı kollarına dahil mahkemelerin en az ikisi tarafından aynı konu ve sebebe ilişkin farklı kararlar verilmesi ve bu kararların kesinleşerek icrai nitelik kazanması mümkündür. Kararın kesinleşmesinin ardından bu kararın uygulanmasını isteyen tarafın ilgili idari makamlara başvurusu hâlinde, aynı konuda iki ayrı mahkemece verilmiş ve kesinleşmiş kararlar bulunması ve kararlar arasında çelişki olması nedeniyle kararların hiçbirisi dava konusu olaya uygulanamamakta ve bu durum mağduriyetlere neden olmaktadır. Hak arama hürriyeti ile kanuni hâkim güvencesinin Anayasamızda düzenlenmiş olması ve hukuk devletinin bir gereği olarak kararlar arasındaki çelişkinin giderilip hakkın yerine getirilmesinin sağlanması için hüküm uyuşmazlığı müessesesi getirilmiş ve bu uyuşmazlığı çözüme görevi 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun¹ (UMK) ile Uyuşmazlık Mahkemesi (UM)² ne verilmiştir².

Çalışmanın konusunu, bir bireysel başvuru dosyasında iddia edilen hak ihlalleriyle ilgili hususların hüküm uyuşmazlığı kapsamında kalmasına rağmen, bu yola müracaat edilmeden Anayasa Mahkemesi'ne başvurulması üzerine Mahkeme'nin, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna ilişkin kararının incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada, hüküm uyuşmazlığının oluşma şartları ve çözüm usulü ile başvuru yollarının tüketilmemesi kavramı ışığında Anayasa Mahkemesi kararının değerlendirilmesine yer verilmiştir.

I. Hüküm Uyuşmazlığı ve Çözüm Usulü

Hüküm uyuşmazlığı; UMK'nun 24 ve 25. maddelerinde düzenlenmiş bir başvuru yolu olup, farklı yargı kollarına dâhil mahkemelerden en az ikisi tarafından verilip kesinleşen kararlar

---

¹ 22.6.1979 tarihli ve 16674 sayılı Resmi Gazete.

² ONAR, Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 1, 3. Bası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966, s. 1859; TERCAN, Erdal, "Hüküm Uyuşmazlığında Uyuşmazlık Mahkemesince Esas Hakkında Yeni Bir Karar Verilmesi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 70. Yıl Armağanı**, S. 5, Ankara, 2015, s. 789-790, ("*Esas Hakkında*"); YEŞİL, Ufuk, **Türk Yargı Sisteminde Görev ve Hüküm Uyuşmazlıklarının Çözüm Usulü**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2016, s. 254-255.

arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin imkânsız olması nedeniyle bu çelişkinin giderilmesinin UM'den istenilmesidir. Çalışmanın bu kısmında hüküm uyuşmazlığı ve bu uyuşmazlığın çözüm usulüyle ilgili hususlara yer verilecektir.

A. Genel Olarak

Hüküm uyuşmazlığı, UMK'nun 24. maddesinde düzenlenmiştir³. Madde de hüküm uyuşmazlığı ve şartlarıyla ilgili: *“1 nci maddede gösterilen yargı mercilerinden en az ikisi tarafından, görevle ilgili olmaksızın kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş, birbirine uymayan kararlar arasında hüküm uyuşmazlığının varlığının kabul edilebilmesi için bu kararların aynı konuya ve sebebe ilişkin ve en az davacılarının aynı olması ve kararlar arasındaki uyuşmama yüzünden hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması gerekir. Ceza kararlarında sanığın, fiilin ve maddi olayların aynı olması hâlinde hüküm uyuşmazlığı varsayılır. İlgili kişi veya makam, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak hüküm uyuşmazlığının giderilmesini isteyebilir. Bu hâlde olumsuz görev uyuşmazlığının çıkarılması ile ilgili 15 ve 16 ncı maddelerdeki usul kuralları uygulanır.”* hükmüne yer verilmiştir.

Bu uyuşmazlıklarla ilgili inceleme usulünün düzenlendiği UMK'nun 25. maddesinde de: *“Hukuk alanındaki hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Danıştay yargılama usulünün bu kanuna aykırı olmayan hükümlerini uygulamak suretiyle anlaşmazlığın esasını da karara bağlar.*

Ceza alanındaki hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun bu kanuna aykırı olmayan hükümlerini uygular ve esasa ilişkin bir karar vermeksizin sadece o davayı hangi ceza mahkemesinin görüp karara bağlaması gerektiğini belirtmek suretiyle anlaşmazlığı çözer. Kazanılmış haklar saklı tutulur. Uyuşmazlık Mahkemesi hüküm uyuşmazlıklarını dosya üzerinde inceleyerek karara bağlar. Gerekli gördüğü hâllerde veya istek üzerine tarafları dinleyebilir.” hükmüne yer verilmiştir.

Madde metinlerinden de anlaşılacağı üzere hüküm uyuşmazlığının oluşumu ve çözümünde hukuk ve ceza uyuşmazlığı olmak üzere ikili bir ayrıma gidilmiş; hukuki konularda hüküm uyuşmazlığından

³ DİNÇ, M. İlhan, “Hüküm Uyuşmazlıkları ve Çözümü”, **Danıştay Dergisi**, S. 70-71, Ankara, 1988, s. 6-7; YEŞİL, s. 252.

bahsedebilmesi için; farklı yargı kollarına mensup mahkemelerden en az ikisi tarafından sebebi, konusu ve taraflardan en az biri aynı olan ve birbiriyle çelişen kesin veya kesinleşmiş kararların bulunması ve birbiriyle çelişen kararlar nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin imkânsız olması aranmış, bu tür uyuşmazlıkların çözümünde UM'nin, Danıştay yargılama usulünün⁴ UMK'na aykırı olmayan hükümlerini uygulamak suretiyle uyuşmazlığın esasını da karara bağlayacağı belirtilmiş, cezai konularda hüküm uyuşmazlığından bahsedilebilmesi için ise sanığın, fiilin ve maddi olayların aynı olması aranmış ve bu uyuşmazlıkların çözümünde CUMK'un⁵, UMK'na aykırı olmayan hükümleri uygulanmak suretiyle ve esasa ilişkin bir karar verilmeden, o davanın hangi ceza mahkemesince karara bağlanacağını tespit edileceği hüküm altına alınmıştır⁶.

Yine UMK'nun 1. maddesinin 2. fıkrasında: “*Özel kanun uyarınca hakeme başvurulmasının zorunlu olduğu hâllerde eğer hakemlik görevi hâkim tarafından yerine getirilmiş ise bu merci, davanın konusuna göre yukarıdaki fıkra yazılı adli veya idari yargı mercilerinden sayılır.*” denilmek suretiyle hakemlerce verilen kararların da mahkeme kararı olduğu hükme bağlanmıştır. Anılan fıkra gereğince hakem kararlarının hüküm uyuşmazlığına konu olabilmesi için özel kanunlar uyarınca hakemle çözülmesi zorunlu bir uyuşmazlığın varlığı ile hakemlik görevini bir “*hâkim*”in yapması aranmıştır⁷.

B. Hüküm Uyuşmazlığının Şartları

Hüküm uyuşmazlığının şartlarına UMK'nun 24. maddesinde yer verilmiştir. Maddedeki düzenlemeye göre bu uyuşmazlığın varlığı için; farklı yargı kollarındaki mahkemelerce verilmiş en az iki farklı hükmün bulunması, verilen hükümlerin esasa ilişkin, kesin ya da kesinleşmiş olması, hukuk davalarında taraflardan en az birinin, davaların konu ve sebebinin aynı olması, ceza davalarında sanık, fail ve fiilin aynı olması ve

⁴ Danıştayın yaptığı yargılamalarda İYUK hükümlerinin uygulanması ve UMK'da 2575 sayılı Danıştay Kanunu'na atıf yapılması nedeniyle hukuki konularla ilgili hüküm uyuşmazlıklarının çözümünde İYUK hükümleri uygulanacağı sonucuna varılmaktadır.

⁵ Ceza Muhakemeleri Kanunu yürürlükten kalktığı için uygulanacak kanun CMK'dır.

⁶ ANIL, Ayten, “Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluşu ve İşleyişi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 47/1-2, Ankara, 1992, s. 47; YEŞİL, s. 252; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 790; DİNÇ, s. 10.

⁷ TERCAN, Erdal, **Farklı Yargı Kollarına Mensup Mahkemeler Arasındaki Hüküm Uyuşmazlığı**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 107-108, (“*Hüküm Uyuşmazlığı*”); YEŞİL, s. 261.

kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin imkânsız olması gerekir. Bu şartları daha ayrıntılı incelemek gerekirse:

1. En Az İki Farklı Hükümün Bulunması

UMK'nun 24. maddesi gereğince hüküm uyuşmazlığının varlığı için adli, idari veya askerî yargı mercilerinden en az ikisi tarafından verilmiş hükümlerin varlığı gerekir⁸. Aynı yargı düzenindeki mahkemelerce verilen kararlar arasındaki uyuşmazlık o yargı kolunun yüksek mahkemesi tarafından çözüleceğinden bu kararlar hüküm uyuşmazlığına konu olmazlar⁹. Yine kararlardan birinin mahkemeler tarafından verilmesine rağmen diğer kararın il seçim kurulu¹⁰, valilik¹¹, baro başkanlığı¹², kaymakamlık¹³, gümrük müdürlüğü yolcu komisyonu¹⁴

⁸ "...Hüküm uyuşmazlığına neden olduğu ileri sürülen kararların, yalnızca idari yargı düzenine dâhil mahkemece verilen bir karar ile bu karara karşı yasal başvuru yollarından biri olan yargılamanın yenilenmesi istemi üzerine yine aynı mahkemece verilen karara ilişkin bulunduğu, dolayısıyla ortada, 1. maddede gösterilen farklı yargı düzenlerine dâhil en az iki mahkeme tarafından verilmiş kararlar bulunmadığı anlaşılmaktadır." Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü (HB)'nün 09.02.1998 K.T., 1998/3 E., 1998/5 K. sayılı kararı, (Çalışmada yer verilen Uyuşmazlık Mahkemesi kararları <http://www.uyusmazlik.gov.tr/kararlar/kararlar.html>. adresinden alınmıştır. Sonraki alıntılarda ayrıca kaynak belirtilmeyecektir); Bu uyuşmazlık bazen üç farklı mahkeme tarafından verilmiş kararlar arasında da doğabilir. Bkz. "...Görevle ilgili olmaksızın aynı konuya ve sebebe ilişkin ve tarafları aynı olan ve aralarındaki çelişki yüzünden hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunduğu anlaşılan a) Ankara 1.İdare Mahkemesi'nin kararı ile Ankara 10.Sulh Hukuk Mahkemesi'nin kararı arasında oluşan hüküm uyuşmazlığının Ankara 1.İdare Mahkemesi'nin kararının kaldırılması sureti ile giderilmesine; b) Ankara 1.İdare Mahkemesi'nin kararı ile Ankara 23. Asliye Hukuk Mahkemesinin kararı arasında oluşan hüküm uyuşmazlığının Ankara 1.İdare Mahkemesi'nin kararının kaldırılması sureti ile giderilmesine karar verildi." UM HB'nün 03.3.2014 K.T., 2012/164 E., 2014/143 K. sayılı kararı; GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/TAN, Turgut, **İdare Hukuku-İdari Yargılama Hukuku**, C. 2, 5. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2012, s. 242; YEŞİL, s. 259 vd.; YİĞİT, Birgül, "Oluşumu, Görev Alanı ve Başvuru Yolları ile Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Temel Yapısına Genel Bir Bakış", **Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluşunun 70. Yılı Uluslararası Sempozyumu**, (Editör: Ufuk YEŞİL), Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, s. 220-221; RESULOĞLU, Mustafa, **Uyuşmazlık Mahkemesi ve Görev ile Hüküm Uyuşmazlıkları**, TODAİE, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 1988, s. 145-146; KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Demir Demir Yayıncılık, C. 1, İstanbul, 2001, s. 768; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 794; DİNÇ, s. 9.

⁹ UM Ceza Bölümü (CB)'nün 02.3.2015 K.T., 2015/3 E., 2015/3 K. sayılı kararı.

¹⁰ UM HB'nün 14.10.1991 K.T., 1991/35 E., 1991/33 K. sayılı kararı.

¹¹ UM HB'nün 16.5.2005 K.T., 2005/19 E., 2005/37 K. sayılı kararı.

¹² UM HB'nün 19.12.2011 K.T., 2011/56E., 2011/259 K. sayılı kararı.

ve Sayıştay¹⁵ gibi yargı mercii olmayan idari mercilerce verilmesi durumunda iki farklı mahkeme tarafından verilmiş kararlar bulunmadığı için hüküm uyumsuzluğu doğmaz¹⁶. Aynı şekilde yargısal bir faaliyet yerine getirilseler de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı¹⁷ ve cumhuriyet başsavcılıkları da UMK'nun 1. maddesinde sayılan yargı mercilerinden olmadıklarından verdikleri kararlar hüküm uyumsuzluğuna konu olmaz¹⁸.

UM'nin Hukuk Bölümünde karara bağlanan hüküm uyumsuzlukları, kural olarak hukuk mahkemeleri, idare ve vergi mahkemeleri ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) kararları arasında; Ceza Bölümünde karara bağlanan hüküm uyumsuzlukları ise ceza mahkemeleri ile askerî ceza mahkemeleri tarafından verilen kararlar arasında çıkmaktadır. Ancak 5326 sayılı Kabahatler Kanunu¹⁹ kapsamında verilen idari yaptırım kararları idari makamlarca verilse de, bu yaptırımlarla ilgili itirazlar - istisnalar dışında- sulh ceza mahkemesi tarafından incelendiğinden sulh ceza mahkemeleriyle idare mahkemeleri arasında da hüküm uyumsuzluğu doğabilir²⁰. Aynı şekilde Danıştay kararı ile asliye ceza mahkemesi kararı arasında da hüküm uyumsuzluğu doğması mümkündür²¹.

2. Hükümlerin Esasa İlişkin Olması

UMK'nun 24. maddesinin 1. fıkrası gereğince, hüküm uyumsuzluğu doğabilmesi için verilen kararların görevle ilgili olmaması ve esasa ilişkin olması gerekir²². Hukuk davalarında dilekçenin²³ ve davanın reddi²⁴,

¹³ UM HB'nün 07.7.2008 K.T., 2008/137 E., 2008/205 K. sayılı kararı.

¹⁴ UM HB'nün 07.3.2005 K.T., 2005/3 E., 2005/15 K. sayılı kararı.

¹⁵ UM HB'nün 14.11.1994 K.T., 1994/28 E., 1994/29 K. sayılı kararı.

¹⁶ DURAN, Lütfi, **Uyumsuzluk Mahkemesi İçtihatlarına Göre Vazife ve Hüküm İhtilafları**, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1950, s. 125; ÇAĞLAYAN, Ramazan, **İdari Yargılama Hukuku**, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014, s. 142-43, ("Yargılama"); YEŞİL, s. 262.

¹⁷ UM HB'nün 07.12.2009 K.T., 2009/256 E., 2009/313 K. sayılı kararı.

¹⁸ UM HB'nün 18.11.2002 K.T, 2002/89 E., 2002/76 K. sayılı kararı; YEŞİL, s. 262.

¹⁹ 31/3/2005 tarihli ve 25772 sayılı Resmî Gazete.

²⁰ UM HB'nün 01.4.2014 K.T., 2013/1148 E., 2014/314 K. sayılı kararı; YEŞİL, s. 263.

²¹ UM HB'nün 25.12.1989 K.T., 1989/36 E., 1989/37 K. sayılı kararı.

²² "...Uyumsuzluğa konu olayda davacının T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı aylık bağlanmasına ilişkin olarak davacının adli yargıdaki davasının reddine karar verirken, idari yargıda davacının T.C. Ziraat Bankası ve T. Halk Bankası Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfınca emekli aylığı bağlanması gerektiği ve davacının Emekli Sandığına bağlanan emekli aylığının iptal edilmesi için yaptığı başvurunun reddine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyumlu görülmediği gerekçesiyle iptaline hükmederek davaların esastan karar verildiği

yetkisizlik kararı, zaman aşımı, dava ehliyetinin yokluğu²⁵ ve davanın açılmamış sayılmasına ilişkin kararlar ile ceza davalarında verilen takipsizlik kararı, yetkisizlik kararı, şartla salıverme²⁶, dava şartlarının bulunmadığından davanın reddi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, durma ve düşme kararları da davayı sona erdiren kararlardır. Ancak bu

anlaşmıştır.” UM HB’nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı; “...Olaylarda, iki ayrı yargı yerinde açılmış davalar nedeniyle görevle ilgili olmaksızın verilmiş kararlar mevcuttur.” UM HB’nün 28.6.1993 K.T., 1993/27 E., 1993/27 K. sayılı kararı.

²³ “...Aralarında hüküm uyuşmazlığı bulunduğu iddia edilen Yargıtay 14. Hukuk Dairesi kararının, ferağa icbar suretiyle tapuya tescil davasının kabulüne ilişkin ...Asliye Hukuk Mahkemesinin kararının temyizi üzerine verilen ve harç ücreti vekalet yönünden bozmaya ilişkin bir karar olduğu, Danıştay 6. Dairesi’nin kararının ise imar planının iptaline ilişkin bir davada davanın süresinde açılmamış olması nedeniyle ve süre yönünden reddine ilişkin bir karar bulunduğu görülmekle 24. maddesindeki hüküm uyuşmazlığı için öngörülen koşulların gerçekleşmediği ortadadır.” UM HB’nün 23.12.1985 K.T., 1985/30 E., 1985/36 K. sayılı kararı.

²⁴ “...İdare Mahkemesince verilen karar Danıştay ilgili Dairesince onanarak kesinleşmiş ise de onama kararının işin esasına yönelik bir karar niteliğinde olmadığı, 2577 sayılı Yasa’nın 14/3-d maddesinde belirtilen idari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olmadığı yönünde dilekçeler üzerine ilk inceleme aşamasında verilen kararlardan olduğu kuşkusuzdur ...ve Yasa’nın 24. maddesinde öngörülen koşulların birlikte gerçekleşmemesi karşısında başvurunun reddi gerekmiştir.” UM HB’nün 05.3.2012 K.T., 2011/69 E.,2012/34 K. sayılı kararı; “...idari yargıda, aynı parselasyon işleminin iptali yolundaki başka bir yargı kararı bulunduğundan bahisle işin esasına girmeden davanın incelenmeksizin reddine karar verildiği; bu bağlamda öncelikle İdare Mahkemesi kararının işin esasına yönelik olmaması nedeniyle hüküm uyuşmazlığının varlığı için gerekli olan davanın esasının karara bağlanması koşulunun gerçekleşmediği...” UM HB’nün 30.9.2013 K.T., 2012/329 E., 2013/1262 K. sayılı kararı.

²⁵ “...İdare Mahkemesince davanın ehliyetsizlik nedeniyle reddine karar verilirken adli yargıda işin esasına girilerek taşınmazın orman olduğu gerekçesiyle orman sınırlandırmasının iptaline ilişkin davanın reddine karar verildiği görülmektedir. ...Koşulları taşımayan başvurunun reddi gerekmiştir.” UM HB’nün 02.6.2014 K.T., 2013/1472 E., 2014/615 K. sayılı kararı.

²⁶ “...Somut olayda 4616 sayılı Yasa’ya göre verilmiş bulunan kararlar, hükmün özünü ve esasını değiştirmediklerinden bir ceza belirlemesi olup duruşma yapılmaksızın evrak üzerinde verilmiş ve itiraza konu kararlardandır. Hüküm, bir kimseye suç isnat edilmesi ve bu iddianın araştırılmasının istenilmesi için açılan ceza davası sonunda verilmiş, davanın esasını halleden, son karardır. Temyiz edilebilmesi hükmün başlıca özelliğini teşkil etmektedir. Açıklanan nedenlerle askerî ve adli yargı yerlerince verilen kararlar ‘hüküm’ niteliğinde bulunmadığından başvurunun reddine karar verilmesi gerekmektedir.” UM CB’nün 31.12.2002 K.T., 2001/161 E., 2002/70 K. sayılı kararı.

kararlar davanın esasına ilişkin olarak verilmezler ve bu nedenle de hüküm uyuşmazlığına konu olmazlar²⁷.

Hukuk davalarında verilen kararlar davanın kabulü ya da reddine ilişkindir. Davanın reddine sadece usulü eksikliklerden dolayı karar verilmez. Ret kararının usule mi yoksa esasa mı ilişkin olduğu noktasında tereddüt varsa gerekçeye bakılır. Benzer şekilde ceza davalarında verilen kararların her ikisi de mahkûmiyet ya da beraat olabilir. Her iki kararın mahkûmiyet olması ve farklı cezalar içermesi durumunda²⁸ bu cezaların infazıyla ilgili tereddüt yaşanacağından bu kararlar arasında da hüküm uyuşmazlığı doğabilir²⁹.

3. Hükümlerin Kesin Olması

Hüküm uyuşmazlığının varlığı için verilen kararların kesin olması gerekir³⁰. Bu hususa UMK'nun 24. maddesinde “...kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş... karar” şeklinde yer verilmiştir. Yani kararlardan sadece birinin kesinleşmesi hüküm uyuşmazlığı için yeterli değildir ve hepsinin kesinleşmesi gerekir³¹.

Mahkeme kararlarının kesinleşmesi şekli ve maddi anlamda olmak üzere iki şekilde gerçekleşir ve hüküm uyuşmazlığına konu kararların şekli anlamda kesinleşmesi, yani karara karşı başvurulabilecek olağan kanun yollarının tüketilmesi yeterlidir³².

Verilen karara karşı başvurulacak bir kanun yolu öngörülmemişse bu karar verildiği anda kesinleşir ve bu şekilde kesinleşen kararların da

²⁷UM HB'nün 24.9.2012 K.T., 2012/47 E., 2012/180 K. sayılı kararı; DURAN, s. 126; YEŞİL, s. 263-264; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 119,529; DİNÇ, s. 10; YİĞİT, s. 227; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 789.

²⁸“...Adli ve askerî yargı yerlerinin mahkûmiyete ilişkin ve birbirlerine uymayan kararları arasında her iki hükme konu olan sanık, fiil ve maddi olayın aynı olması nedeniyle Yasa'nın 24. maddesindeki koşullar gerçekleşmiş ve iki yargı yerinin kesinleşmiş kararları arasında hüküm uyuşmazlığı oluşmuştur.” UM CB'nün 27.6.1983 K.T., 1983/60 E., 1983/417 K. sayılı kararı.

²⁹YEŞİL, s. 264; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 124 ve 533; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 790.

³⁰UM HB'nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı.

³¹“...İdare Mahkemesinin kararı, Danıştayca onanmış olmasına karşılık davalı ...Belediye Başkanlığının karar düzeltme başvurusu Danıştay incelemesine sunulmadan dava dosyası Uyuşmazlık Mahkemesine gönderilmiş olduğundan henüz kesinleşmemiştir.” UM HB'nün 28.4.2003 K.T., 2002/88 E., 2003/20 K. sayılı kararı.

³²YEŞİL, s. 265; YİĞİT, s. 223 vd.; DİNÇ, s. 8; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 126-127; GÖZÜBÜYÜK/TAN, s. 242; RESULOĞLU, s. 148.

hüküm uyuşmazlığına konu olabileceğini belirtmek adına UMK'nun 24. maddesinde “*kesin olarak verilmiş*” cümlesine yer verilmiştir. Yine öngörülen kanun yollarına ilişkin sürelerin geçirilmesi ya da kanun yolu başvurusu neticesinde kararların kesinleşmesi mümkündür. Bu konuda önemli olan husus, ilgili usul kanunlarına göre kararların kesinleşmiş olmasıdır³³.

4. Hukuk Davalarında Konu, Sebep ve Taraflardan En Az Birinin Aynı Olması

Hukuk davalarında hüküm uyuşmazlığından söz edebilmesi için verilen kararların konusu ve sebebinin, taraflardan da sadece birinin aynı olması gerekir. Bu hususa, UMK'nun 24. maddesinin 1. fıkrasında “...*aynı konuya ve sebebe ilişkin, taraflarından en az biri aynı olan ...kararlar ...*” şeklinde yer verilmiştir.

Davanın konusu, davanın açılmasıyla elde edilmek istenen sonuçtur³⁴. Dava konularının aynı olup olmadığını anlamak için kararların hüküm fıkraları karşılaştırılır ve aynı hususları ihtiva etmeleri halinde konuların aynı olduğuna karar verilir³⁵. Kararların hüküm fıkralarında bir netlik bulunmaması halinde gerekçelerine bakılır. Zira gerekçede de dava konusuyla ilgili hususlara yer verilir³⁶.

³³ DURAN, s. 130-131; YEŞİL, s. 265; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 126.

³⁴ “...*Dava konusu; dava ile elde edilmek istenen sonuçtur. Dava konusunun netice-i talep ve dava sebebi ile karıştırılmaması gerekir. Dava sebebi, daha önce de belirttiğimiz gibi davacının davasını dayandırdığı vakialardır. Netice-i talep ise; davacının dava açmakla elde etmek istediği hukuki korumadır.*” UM HB'nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı.

³⁵ “...*Adli yargıda davanın konusu; davacının T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı aylık bağlanmasına ilişkin olup davacının davasının reddine karar verilirken, idari yargıda davacının T.C. Ziraat Bankası ve T. Halk Bankası Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfınca emekli aylığı bağlanması gerekmekte olup, davacının Emekli Sandığına bağlanan emekli aylığının iptal edilmesi için yaptığı başvurunun reddine ilişkin dava konusu işlemlerde hukuka uyarlık görülmediği gerekçesiyle iptaline hükmetmiş ve hüküm uyuşmazlığı olduğu iddia edilen kararlar arasında dava konuları da aynıdır.*” UM HB'nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı.

³⁶ YEŞİL, s. 265 vd; DURAN, s. 137; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 131; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 789.

UM, dava konularının aynı olmasıyla ilgili yaptığı incelemede, kararlar arasında tam bir ayniyet aramamakta, hakkın özünü zedeleyen ortak bir paydanın varlığını yeterli kabul etmektedir³⁷.

Konuyla ilgili olarak UM verdiği bir kararında, özel mülkiyete ait taşınmazın bir kısmını orman alanına dâhil eden adli yargı kararıyla, aynı taşınmazı özel orman statüsüne sokan idari yargı kararının konularının aynı olduğunu ve bu kararlar sonucu mülkiyet hakkının kullanılmasının imkânsız hâle geldiğini belirtmiştir³⁸.

Başka bir kararında ise, idare yargı merciince verilen kararın konusunun “5434 sayılı Kanun’un 54. maddesine göre adi malûllük aylığı bağlanması” olmasına rağmen, adli yargı merciince verilen kararın konusunun “506 sayılı Kanun’un 53. maddesine göre malûllük aylığı bağlanması” olduğunu ve kararların aynı konuya ilişkin bulunmadığını hükme bağlamıştır³⁹.

Hüküm uyumsuzluğuna konu kararların konuları dışında sebeplerinin de aynı olması gerekir⁴⁰. Sebeplerin aynı olmasıyla anlatılmak istenen, açılan davalarda davacının haklılığını ispat adına ortaya koyduğu nedenlerin ayniyetidir⁴¹. Davaların açılma sebeplerinin farklı olduğu durumlarda başvuru reddedilir⁴².

³⁷ “...Uyuşmazlık Mahkemesi, önüne gelen uyumsuzlukların, ayrı yargı kolları önünde farklı yargılama usullerine tabi şekilde incelenmesi ve bu şekilde karara bağlanması nedenleri ile farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olan kararların lafzından ziyade esası, davanın açılmasına neden olan saik yönü ile incelemekte ve davacının dava dilekçesi veya davalının cevap dilekçesindeki nitelermelerden ziyade, açılan davalarla varılmak istenilen nihai amaç kapsamında uyumsuzluğu ele almaktadır.” UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı.

³⁸ UM HB’nün 01.10.2012 K.T., 2011/224 E., 2012/190 K. sayılı kararı.

³⁹ UM HB’nün 17.11.1997 K.T., 1997/32 E., 1997/47 K. sayılı kararı.

⁴⁰ “...2247 sayılı Kanunu’nun 24. maddesinde açıkça ‘dava sebebi’ kavramı kullanılmıştır. Hüküm uyumsuzluğuna konu kararların aynı sebeple açılmış olmasından kasıt, aynı dava sebebine dayanmış olmalarıdır. Bu noktada dava sebebi ile hukuki sebebin karıştırılmaması gerekir. Dava sebebi, davacının davasını dayandırdığı vakialardır. Hukuki sebep ise davacının davasına dair nitelendirmesidir. Örneğin bir trafik kazasında yaralanan mağdurun açtığı tazminat davasının dava sebebi, ‘trafik kazası’ iken, hukuki sebebi ‘haksız fiil’ dir.” UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı.

⁴¹ “...Olayımızda her iki davanın sebebi, davacı O. T.’un T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı bünyesinde (yaklaşık 21 yıl) ve Emekli Sandığına tabi olarak (yaklaşık 3 yıl 3 ay) çalışması ve davacının emeklilik ikramiye ve haklarının çalıştığı hangi kurum tarafından ödeneceğine ilişkindir.

UM, hüküm uyuşmazlığıyla ilgili yapılan başvurularda davaların konu ve sebebini birlikte değerlendirmekte, bu iki unsurun ortak hakka ya da vakıalara dayanması halinde aynıyetlerine karar vermektedir⁴³.

Hüküm uyuşmazlığının varlığı için aranan diğer bir şart, taraflardan en az birinin aynı olmasıdır⁴⁴. “*Taraf*” kavramı, dava dilekçesinde kendisi için hukuki koruma isteyen kişi (davacı) ile kendisine karşı hukuki korunma talep edilen (davalı) kişiden oluşan bütündür⁴⁵. Tarafların kararlardaki rolleri aynı olabileceği gibi⁴⁶ farklı da olabilir⁴⁷. Başka bir

---

Olayımızda davacı hakkında adli ve idari yargı yerlerinde görülen ve çözülen her iki dava sebebi yani maddi vakıalar aynıdır.” UM HB’nün 28.9.2015, 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 140; YEŞİL, s. 268-269; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 798.

⁴² “...Adli yargı yerinde görülen davanın sebeplerinden birini, ilgilinin vatandaşlık durumu ve nüfus kayıtları oluşturmakta; buna karşılık idari yargı yerinde, davanın sebebi vatandaşlık hukuku ile uluslararası anlaşma ve bunlara ilişkin uygulamaya olduğundan iki dava arasındaki ilişki, bir sebep sonuç ilişkisinden ibaret bulunmaktadır. Yasa’da öngörülen öncelikli koşullardan dava sebeplerinin aynı olması koşulunun gerçekleşmemiş bulunması karşısında başvurunun reddi gerekmektedir.” UM HB’nün 03.5.2004 K.T., 2003/60 E., 2004/17 K. sayılı kararı.

⁴³ “...Her iki davanın konusunu ve sebebini tespit etmek gerekirse her iki davada da dava sebebini, mimari projesine aykırı olarak yapıldığı iddia edilen tadilatlar, dava konusunu yapılan bu tadilatlar nedeni ile kiracı şirketin dava konusu taşınmazı kullanabilip kullanamayacağı, netice-i taleplerin ise kiracı şirket açısından taşınmazın kullanılmasına devam edilmesi, kiralayan Belediye Başkanlığı yönünden ise kiracı şirketin taşınmazdan tahliyesi olduğu ortadadır.” UM HB’nün 03.3.2014 K.T., 2012/164 E., 2014/143 K. sayılı kararı; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 789-790; YEŞİL, s. 270; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 140.

⁴⁴ “...Hüküm uyuşmazlığı bulunduğu ileri sürülen idari yargı ve adli yargı kararlarının incelenmesinden davanın taraflarının en az birinin (O.T) aynı olduğu anlaşılmıştır.” UM HB’nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/143 K. sayılı kararı.

⁴⁵ UM HB’nün 18.12.2000 K.T., 2000/60 E., 2000/67 K. sayılı kararı.

⁴⁶ “...Davanın tarafları yönünden gerek ...İdare Mahkemesinin dosyasında ve gerekse de ...İş Mahkemesinin dosyasında, davacı ...İşletmeleri A.Ş. tarafından, davalı Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına karşı dava açıldığı görülmekle dava taraflarının aynı olduğu tespit edilmiştir.” UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı.

⁴⁷ “...Hüküm uyuşmazlığı bulunduğu ileri sürülen idari yargı ve adli yargı kararlarının incelenmesinden ...davanın taraflarının en az birinin(A. Ö) aynı olduğu anlaşılmıştır.” UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2013/1607 E., 2014/887 K. sayılı kararı; “...Tüm kararlarda ...Belediye Başkanlığı yönünden taraflardan en az birinin aynı olması koşulunun gerçekleştiği anlaşılmaktadır.” UM HB’nün 28.4.2003 K.T., 2002/88 E., 2003/20 K. sayılı kararı.

deyişle, bir davada davacı olan taraf, diğer dava da davalı olabilir. Burada önemli olan husus, kararlardaki taraflardan en az birinin aynı olmasıdır⁴⁸.

Davanın tarafları yanında asli müdahil de, taraf olarak kabul edildiği için hüküm uyumsuzluğunun çözümünü isteyebilir⁴⁹. Ancak feri müdahil davada taraf olarak kabul edilmediğinden tek başına hüküm uyumsuzluğunun çözümünü isteyemez⁵⁰.

5. Ceza Davalarında Sanığın, Fiil ve Maddi Olayın Aynı Olması

UMK'da, ceza dosyalarıyla ilgili hüküm uyumsuzluğu şartları, hukuk dosyalarından farklı düzenlenmiştir. Konuyla ilgili UMK'nun 24. maddesinin 2. fıkrasında; *“Ceza kararlarında sanığın, fiilin ve maddi olayların aynı olması hâlinde hüküm uyumsuzluğu var sayılır.”* ifadesine yer verilmiştir.

Sanık, üzerine atılı suç(lar) nedeniyle hakkında kamu davası açılan ve yargılanması talep edilen kişidir⁵¹. Ceza davalarında hüküm uyumsuzluğundan söz edebilmek için her iki dosyanın sanığının aynı olması gerekir⁵². Yani bir kişinin kararların birisinde sanık, diğerinde müşteki olması durumunda hüküm uyumsuzluğu doğmaz⁵³.

Ceza dosyalarında, sanık yanında maddi olay ve fiilin de aynı olması gerekir. Maddi olayın ayniyetiyle anlatılmak istenen; sanığın gerçekleştirdiği iddia edilen ve yargılamaya konu vakıaların her iki kararda da aynı olması⁵⁴, fiillerin aynı olmasıyla anlatılmak istenen ise,

⁴⁸ DİNÇ, s. 10; YEŞİL, s. 270-271; TERCAN, *Hüküm Uyumsuzluğu*, s. 145-146; DURAN, s. 141.

⁴⁹ *“...İ.F.Y., idari yargıda açılan iptal davasında davacının murisi, adli yargıda açılan davada ise müdahil olduğu hususları dikkate alındığında taraflardan en az birinin (İ.F.Y.) aynı olduğunun kabulü gerekir.”* UM HB'nün 05.4.2010 K.T., 2010/49 E., 2010/60 K. sayılı kararı.

⁵⁰ UM HB'nün 05.12.2012 K.T., 2011/200 E., 2012/212 K. sayılı kararı; YEŞİL, s. 271; TERCAN, *Hüküm Uyumsuzluğu*, s. 147-148.

⁵¹ YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe, *Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 148; YEŞİL, s. 271-272; TERCAN, *Hüküm Uyumsuzluğu*, s. 535.

⁵² UM CB'nün 22.12.1995 K.T., 1995/31 E., 1995/35 K. sayılı kararı.

⁵³ YEŞİL, s. 272; TERCAN, *Hüküm Uyumsuzluğu*, s. 535-536.

⁵⁴ *“...Her iki yargı kararında maddi olay, sanığın ...Derneği tarafından hazırlanmış bulunan “Faşist Teröre Karşı Savaşalım - Dev – Genç” başlıklı bildiriye dağıtmasından ibarettir. Bu duruma göre maddi olayda birlik mevcuttur.”* UM CB'nün 11.4.1983 K.T., 1983/47 E., 1983/149 K. sayılı kararı.

sanığın cezalandırılmasına esas teşkil eden eylemlerin aynıyetidir. Aynı fiille ilgili farklı mahkemelerce farklı hukuki nitelendirme yapılarak farklı cezalar verilmiş olmasının fiillerin aynıyetine etkisi yoktur. Burada önemli olan husus, her iki kararda da sanığın aynı fiil(ler) nedeniyle cezalandırılmasıdır⁵⁵.

6. Çelişki Nedeniyle Hakkın Yerine Getirilmesinin İmkânsız Olması

Hüküm uyuşmazlığının varlığı için diğer bir şart, verilen kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilememesi, yani kararların icra edilememesidir⁵⁶. Kararlar arasındaki bu çelişki, genellikle ikinci kararın infazı aşamasında ortaya çıkar⁵⁷.

Kararlar arasındaki çelişkinin nasıl ortaya çıktığı önemli değildir. Çelişki, hukuk davalarında davacının talebinin mahkemelerden biri tarafından kabul edilip diğeri tarafından reddedilmesi şeklinde olabileceği gibi⁵⁸, birden fazla yönü bulunan davalarda, kararlardan birinin davanın esasıyla ilgili hususları ihtiva etmesine rağmen, diğesinde etmemesi şeklinde de olabilir⁵⁹. Yine, ceza davalarında kararlardan birinin mahkûmiyet olmasına rağmen diğesinin beraat olması veya her iki kararın mahkûmiyet olması ve bu kararlarda farklı cezalara hükmedilmesi sebebiyle hangisinin infazının yapılacağı konusunda tereddüt yaşanması

⁵⁵ “...Her iki mahkemenin, kararlarında esas aldıkları bildiri içeriği ve buna göre fiil yani işlenen suç aynıdır.” UM CB’nün 11.4.1983 K.T., 1983/47 E., 1983/149 K. sayılı kararı.

⁵⁶ “...Hüküm uyuşmazlığına konu ...İdare Mahkemesinin kararı ile arazinin toplam ...hektarlık kısmının özel orman sayılmasına ilişkin işlemin hukukten geçerli olduğuna karar verilip işlemin iptali talebi reddedilerek mülkiyet hakkında tasarruf yetkisinin sınırlanması sonucu doğmuş ancak ...Asliye Hukuk Mahkemesinin kararı ile hukuki açıdan haksız bir fiil ve el atma kabulü ile el atmanın önlenmesi ile özel orman kararının iptali ve tapudaki özel orman şerhinin kaldırılmasına karar verilmiştir. Böylece adli ve idari yargı yerlerinde verilen çelişik kararlar nedeniyle davaya konu arazinin mülkiyet hakkının tam olarak kullanımı olanaksız hâle gelmiştir.” UM HB’nün 01.10.2012 K.T., 2011/224 E., 2012/190 K. sayılı kararı.

⁵⁷ DURAN, s. 131; YİĞİT, s. 229 vd.; YEŞİL, s. 275-276; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 150,160; DİNÇ, s. 13; ÇAĞLAYAN, *Yargılama*, s. 142-143.

⁵⁸ “...Davacının, sağlık gideri olarak eksik ödenen kısmın ödenmesi talebinin reddine ilişkin idari yargıda verilen karara karşılık adli yargıda davanın kabulü ile malzeme bedelinin ödenmesine karar verildiği; kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin olanaksız hâle geldiği...” UM HB’nün 05.5.2014 K.T., 2013/665 E., 2014/501 K. sayılı kararı.

⁵⁹ YEŞİL, s. 276; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 791.

halinde de çelişki doğabilir⁶⁰. Ancak her iki kararın beraat olması halinde, kararlar arasında çelişki bulunmayacağı ve kararlar hakkın yerine getirilmesine engel teşkil etmeyeceği için hüküm uyumsuzluğu doğmaz⁶¹.

Hukuk davalarında kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hüküm uyumsuzluğu doğabilmesi için kararların konu ve sebebiyle taraflardan en az birinin aynı olması gerekir. Bu unsurları taşımayan kararlar birbirinden ayrı icra edilebildikleri için aralarında çelişki doğmaz⁶². Benzer şekilde, davalardan birinde davacının talebinin reddedilip, diğerinde kabul edilmesi durumunda⁶³; reddedilen kararın davacı lehine bir hak doğurmaması ve bu kararlar ilgili yerine getirilmesi mümkün bir hakkın bulunmaması nedeniyle bu kararlar arasında da çelişki doğmaz⁶⁴.

UM, kararlar arasındaki çelişkiyi hakkın yerine getirilip getirilememesi açısından değerlendirmekte olup, kararların icrası açısından değerlendirmemektedir. Mahkeme verdiği bir kararında; “...idare mahkemesi kararı ile işyerinde çalıştırılıp kuruma bildirilmeyen işçi olmadığı tespit edilmiş olmasına rağmen, iş mahkemesi kararı ile işyerinde çalıştırılıp kuruma bildirilmeyen işçi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu itibarla idare mahkemesi ile iş mahkemesi kararları arasında oluşan çelişki nedeni ile davacı yönünden hakkın yerine getirilmesi olanaksız hale gelmiştir.” diyerek kararlar arasında hüküm uyumsuzluğu bulunduğu karar vermiştir⁶⁵.

Hüküm uyumsuzluğunun varlığı için kararlar arasında çelişki yanında, bu çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin de imkânsız olması gerekir⁶⁶. Hakkın yerine getirilememesi; kesinleşmiş bir karara

⁶⁰ UM CB’nün 27.6.1983 K.T., 1983/60 E., 1983/417 K. sayılı kararı.

⁶¹ TERCAN, *Hüküm Uyumsuzluğu*, s. 154, 542; YEŞİL, s. 276.

⁶² “...Köyler arasındaki sınırın idarece tespiti ile ilçe belediye ve köy idari sınırlarının, kadastrosu yapılacak yerlerde çalışma alanı sınırı olarak alınmasının, farklı amaç ve farklı sonuca yönelik olmaları itibarıyla idare ve kadastro mahkemesi kararlarının birbiriyle çeliştiğinden söz edilemez.” UM HB’nün, 03.7.1995 K.T., 1995/25 E., 1995/29 K. sayılı kararı.

⁶³ UM HB’nün, 22.02.1999 K.T., 1998/75 E., 1999/4 K. sayılı kararı.

⁶⁴ UM HB’nün, 05.7.1989 K.T., 1989/14 E., 1989/15 K. sayılı kararı.

⁶⁵ UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı.

⁶⁶ “...İdari yargıda yapılan yargılama sonucu idari işlemin iptali ile davacının Emekli Sandığından olan emeklilik aylığının iptal edilmesine karar verilirken, adli yargıda davacının T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve T. Halk Bankası A.Ş. Mensupları Emekli ve Yardım Sandığı aylık bağlanmasına ilişkin olarak davanın reddine karar verilmiştir. İdari yargı yerinde verilen karar ile adli yargıda verilen kararlar birlikte

rağmen bu kararın icra edilememesi ve hak sahibinin aynı konuyla ilgili verilmiş başka bir mahkeme kararı nedeniyle hakkını alamamasıdır⁶⁷.

UM, bir kararında hakkın yerine getirilmesinin imkânsızlığını şu şekilde ifade etmiştir: “...Hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması durumu, davacı yönünden subjektif bir nitelik taşımakta ve yargı kararı ile kendisine tanınmış bir hakkın yerine getirilmemesi söz konusu iken; davalı idare yönünden ilamı yerine getirmekle yükümlü olması bakımından objektif bir nitelik taşımakta ve davacıya yargı kararı ile tanınmış olan bir hakkın idarece yerine getirilmesinin olanaksızlığını ifade etmektedir.”⁶⁸

Kararlar arasında çelişki bulunsa bile; bu durumun kararların infazını etkilememesi⁶⁹, birinin varlığının diğerinin uygulanmasına engel teşkil etmemesi⁷⁰, kararın icrası⁷¹ ve infazının mümkün olması⁷², hak

değerlendirildiğinde davacının hakkının yerine getirilmesi olanaksız hâle getirilmiştir.”
UM HB’nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı.

⁶⁷ “...Hüküm uyuşmazlığının giderilmesi istemiyle başvuru vergi dairesi tarafından yapılmıştır. Danıştay, bozma ve iptal kararı vergi dairesinin vergi alacağına tahsil yolunu kapatmış değildir. Zira bu idare vergi alacağını borçlunun diğer mallarından takip ve tahsil olanağına her zaman sahiptir. Borçlunun bu araçtan başka mal varlığı bulunmadığı yolunda öne sürülmüş ve kanıtlanmış bir iddia da yoktur. Öte yandan asliye hukuk mahkemesinin satışın iptali isteğinin reddine dair kararı da araç üzerinde mülkiyet muhafaza hakkı bulunan ilk satıcının aracın bedelini dava yoluyla tahsiline engel değildir. Esasen kararda bu hak saklı tutulmuştur. Bu durumda ‘hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması’ koşulunun gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.” UM HB’nün 14.10.1991 K.T., 1991/17 E., 1991/26 K. sayılı kararı.

⁶⁸ UM HB’nün 02.02.2009 K.T., 2008/134 E., 2009/17 K. sayılı kararı.

⁶⁹ “...Adli Yargı merciiince müdahalenin men’i ve eski hale iadesi yolunda verilen karar, hakkın yerine getirilmesini olanaksız kılmamaktadır.” UM HB’nün , 04.02.2013 K.T., 2012/176 E., 2013/172 K. sayılı kararı.

⁷⁰ “...Şirket vekili tarafından, anılan kararlarda şirketin 31.12.2005 tarihli mali tablolarının mevzuata uygunluğu konusunda çelişki olduğu; bu çelişkinin varlığı sebebiyle şirket mali tablolarının kesinleşmediği, bu mali tablolardan çıkan hakların kullanılmadığı ileri sürülmüş ise de 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nun 47/A maddesi uyarınca idari para cezası verilmesine ilişkin işlemlerin iptali yolundaki ...Sulh Ceza Mahkemesinin kararının, şirketin mali tablolarının kesinleşmesi, bu mali tablolardan çıkan hakların kullanılmamasıyla ilişkilendirilmesi söz konusu olmayacağı gibi bu kararlardan birinin diğerinin uygulanmasına engel teşkil etmediğinden kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması koşulunun da gerçekleşmediği anlaşılmış olup hüküm uyuşmazlığından söz edilemeyeceği açıktır.” UM HB’nün 30.12.2013 K.T., 2013/63 E., 2013/1754 K. sayılı kararı; “...idari yargı yerindeki davaya konu ihalenin iptali isteminin reddine ilişkin karar, adli yargı yerinde açılan maddi alacakların ödenmesi istemine ilişkin davanın kabulüne ilişkin kararın

sahibinin hakkını almış olması⁷³, başvurucuya mahkeme kararı ile tanınmış bir hak bulunmaması⁷⁴ durumlarında hakkın yerine getirilmesinin imkânsızlığından söz edilemeyeceğinden hüküm uyusmazlığı da doğmaz⁷⁵.

---

uygulanmasına engel teşkil etmediğinden kararlar arasındaki çelişki nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması koşulunun da gerçekleşmediği açıktır.” UM HB’nün 17.4.2014 K.T., 2013/1515 E., 2014/712 K. sayılı kararı; “...Valiliğin idari tedbir niteliği taşıyan men kararının iptali yolundaki idari yargı kararı, üstün hakkın saptanmasına ilişkin adli yargı kararının uygulanmasına engel teşkil etmediğinden hakkın yerine getirilmesinin imkânsızlığından söz edilemez.” UM HB’nün 13.6.2005 K.T., 2004/87 E., 2005/45 K. sayılı kararı.

⁷¹ “...İdari yargı yerince verilen iptal kararı, idarece yerine getirildiğinden birbirleriyle çelişen adli ve idari yargı kararları yüzünden hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması koşulu gerçekleşmemiştir.” UM HB’nün 16.5.1983 K.T., 1982/6 E., 1983/24 K. sayılı kararı.

⁷² “...Kararın gerekçesi gözetildiğinde tahliyeye ilişkin işlemin yetkili mercii olan mülki idare amirliğince verilmediği, işlemin kesin ve yürütülebilir bir işlem niteliği taşımadığı, kesinleşen adli yargı kararının infazında engel bir durumun olmadığı, İdare Mahkemesi kararının onama gerekçesine göre yetkili mercie müracaatla işlem tesis ettirilmesi hâlinde infaz kabiliyetinin bulunduğu nedenleriyle hakkın yerine getirilmesinin olanaksızlığından söz edilemeyeceği açıktır.” UM HB’nün, 5.3.2012 K.T., 2011/69 E., 2012/34 K. sayılı kararı.

⁷³ “...İzale-yi şuyu kararı uyarınca verilen satış kararı üzerine satılan, ihale ve satışı kesinleşen, mülkiyeti bu ihale ile alıcısına geçen ve alıcının tamamına malik olmak suretiyle paydaşlığın giderildiği taşınmaz ile ilgili adli yargı yerinin izale-yi şuyu kararı, infaz olduğundan ve esasen idari yargı yerince karar verildiği tarihte, taşınmazın tamamı alıcının mülkiyetine geçip paydaşlık kalmadığından birbirleriyle çelişen adli ve idari yargı kararları yüzünden hakkın yerine getirilmesinin olanaksız bulunması koşulu gerçekleşmemektedir.” UM HB’nün, 31.01.1983 K.T., 1980/5 E., 1983/13 K. sayılı kararı.

⁷⁴ “...F.K. açtığı davada borcunun bulunmadığını ispatlayamamış ve davası reddedilmiş olduğundan adı geçenin, yargı kararı ile kendisine tanınmış bir hakkının bulunduğu da söz etmek olanaksızdır.” UM HB’nün, 12.6.2000 K.T., 2000/7 E., 2000/17 K. sayılı kararı.

⁷⁵ “...İdari yargı yerinde açılan davada davacıların gayrimenkuller üzerindeki takyidatların kaldırılması istemleri yerinde görülerek davanın iptalle sonuçlanıp kesinleştiği ve adli yargı yerinde görülen davaların da retle sonuçlanıp kesinleştikleri, davalardaki konu ve dava sebebinin aynı olması koşulunun oluşmadığı anlaşılmış ise de tarafları yönünden aynı sonuçların doğduğu gözetildiğinde Maliye Hazinesi yönünden hakkın yerine getirilmesinin imkânsızlığından söz edilmesi olanaksızdır.” UM HB’nün, 19.12.2011 K.T., 2010/134 E., 2011/254 K. sayılı kararı; YEŞİL, s. 280; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 150 vd.

C. Hüküm Uyuşmazlığının Çözüm Usulü

Hüküm uyuşmazlığının çözüm usulüyle ilgili UMK'nun 24. maddesinin 3. fıkrasında; *“İlgili kişi veya makam Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak hüküm uyuşmazlığının giderilmesini isteyebilir. Bu hâlde olumsuz görev uyuşmazlığının çıkarılması ile ilgili 15 ve 16 ncı maddelerdeki usul kuralları uygulanır.”* ifadelerine yer verilmiştir. Maddeden de anlaşılacağı üzere hüküm uyuşmazlığının çözümüyle ilgili ayrı usul kuralları belirlenmemiş olup, olumsuz görev uyuşmazlığına ilişkin hükümler uygulanacaktır. Bu nedenle hüküm uyuşmazlığının çözüm usulünün, olumsuz görev uyuşmazlığında olduğu gibi; ilgili kişi ya da mercii tarafından yapılacak işlemler, yargı mercilerince yapılacak işlemler, UM tarafından yapılacak işlemler ve UM kararından sonra yapılacak işlemler olarak farklı başlıklarda ele alınmasında fayda vardır.

1. İlgili Kişi Ya da Mercii Tarafından Yapılacak İşlemler

UMK'nun 24. maddesinin 3. fıkrasında *“İlgili kişi veya makam, Uyuşmazlık Mahkemesine başvurarak hüküm uyuşmazlığının giderilmesini isteyebilir.”* hükmüne yer verilse de *“ilgili kişi”* nin kim olduğuyla ilgili bir hükme yer verilmemiştir. İlgili kişi, hukuk davalarında çelişkili kararlar nedeniyle hakkını alamayan taraf ve asli müdahili,⁷⁶ ceza davalarında ise davanın tarafları ve müdahili ifade eder. İlgili makam ise cumhuriyet savcısıdır⁷⁷.

Hukuk davalarında hüküm uyuşmazlığının çözümünü yalnızca davanın tarafları isteyebilir. Tarafların talebi olmadan kararı veren mahkemeler hüküm uyuşmazlığının çözümü için UM'ne başvuramazlar. Taraflar bu davalarda, uyuşmazlığın çözümü için doğrudan UM'ne başvurabilecekleri gibi (UMK md. 24/3), olumsuz görev uyuşmazlığına yapılan atıf nedeniyle son kararı veren mahkemeye de başvurabilirler⁷⁸.

Ceza davalarında ise taraflar, iddia makamı⁷⁹ ve UMK'nun 37. maddesi gereğince müdahiller, yerel mahkemeden dosyanın UM'ne

⁷⁶ UM HB'nün 05.12.2012 K.T., 2011/200 E., 2012/212 K. sayılı kararı.

⁷⁷ YEŞİL, s. 280 vd.; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 792-793; DİNÇ, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 19.

⁷⁸ DİNÇ, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 19; YEŞİL, s. 282-283.

⁷⁹ “...Aynı sanık hakkında aynı suçtan dolayı biri adli yargıya, diğeri askeri yargıya ait olmak üzere iki kesin hüküm bulunduğu, temyiz inceleme mercilerinin ayrı olması nedeniyle ihtilafın yazılı emir yolu ile çözülmesinin mümkün olmadığı, ortada oluşmuş bir hüküm uyuşmazlığı bulunduğundan ihtilafın Uyuşmazlık Mahkemesince çözümlenmesi gerektiği gerekçeleri ile yazılı emir yolu ile bozma isteminin reddine karar

gönderilmesini isteyebilecekleri gibi kendileri de doğrudan UM'ne başvurabilirler⁸⁰.

Hüküm uyuşmazlığı başvurularında öncelikle aranan şart, başvuru hukukî bir yarar ve menfaatinin olması⁸¹ ve bu menfaatin yargılamanın her aşamasında bulunmasıdır⁸². Yani sadece dava açılırken değil, hüküm uyuşmazlığı başvurusu sırasında da hukukî yarar mevcut olmalıdır.

Başvuru dilekçesinde hüküm uyuşmazlığına konu kararlar, taraflar ve bu kararlar arasında olduğu ileri sürülen çelişki ile bu çelişki nedeniyle yerine getirilmesi imkânsız hakların neler olduğu belirtilmelidir⁸³.

Hüküm uyuşmazlığının çözümüyle ilgili UMK'da öngörülmüş bir başvuru süresi yoktur. Ancak hukuk davalarıyla ilgili başvurunun ilamların icrası için öngörülen zamanaşımı süresi dolana kadar, ceza davalarıyla ilgili başvurunun ise TCK'daki düzenleme nedeniyle her zaman yapılabileceği düşünülmektedir. UM'nin verdiği kararların kesin olması nedeniyle bir kez bu uyuşmazlığın çözümü istenebilir. Yapılan başvurulardan UMK'nun 34. maddesi gereğince herhangi bir vergi ve harç alınmaz.

2. Yargı Mercilerince Yapılacak İşlemler

Yargı mercilerince yapılacak işlemlere, UMK'nun 24. maddesi yollamasıyla 15. maddesinde yer verilmiştir. Düzenlemeye göre son kararı veren mahkeme, hukuk dosyalarında verdiği kararın kesinleşmesinden sonra taraflardan birinin talebi üzerine, ceza dosyalarında ise resen, ilk karara ait dosyayı da temin ederek kendi dosyasıyla birlikte UM'ne gönderir⁸⁴.

---

vermiştir. ...Askerî Savcılığı oluşan hüküm uyuşmazlığının çözümü için dosyayı Uyuşmazlık Mahkemesine göndermiştir.” UM CB'nün 27.6.1983 K.T., 1983/60 E., 1983/417 K. sayılı kararı.

⁸⁰ YEŞİL, s. 283; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 544; DİNÇ, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 19.

⁸¹ ÇAĞLAYAN, *Yargılama*, s. 507; YEŞİL, s. 281.

⁸² Danıştay 7. Dairesinin 07.3.1996 K.T., 1996/5890 E., 1996/820 K. sayılı kararı.

⁸³ BARUTOĞLU, Tulez, “Uyuşmazlık Mahkemesine Başvuru Yolları”, *Adalet Dergisi*, S.3, Ankara, 1986, s. 156; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 795; YEŞİL, s. 283; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 171; RESULOĞLU, s. 149-150.

⁸⁴ YEŞİL, s. 290; BARUTOĞLU, s. 138; DİNÇ, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 19.

3. Uyuşmazlık Mahkemesince Yapılacak İşlemler

UM, yapılan başvuruları usule ve esasa ilişkin olmak üzere iki başlıkta incelemektedir.

a. Usule İlişkin İnceleme

Hüküm uyuşmazlığının çözümünde UM tarafından yapılacak işlemlere UMK'nun 24. maddesi yollamasıyla 16. maddesinde yer verilmiştir. Bu maddeye göre UM, hüküm uyuşmazlığının çözümü talepleriyle ilgili önce ilk inceleme yaparak dosyada eksiklik bulunup bulunmadığını kontrol eder. Eksiklik bulunması halinde de eksiklikleri tamamlar. İlk inceleme esnasında ilgili yargı kollarının başsavcılarında görüş istenebilir. Ancak görüş istenilmesi zorunlu değildir. Başsavcılardan görüş istenmesi, görüşlerin gelmesi ya da gelmemesi hâlinde hüküm uyuşmazlığı şartlarının incelenmesine geçilir ve yapılan inceleme neticesinde kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunmadığı anlaşılırsa başvurunun reddine⁸⁵, şartların varlığı hâlinde ise başvurunun kabulüyle kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunduğuna karar verilir⁸⁶.

Bu karardan sonra hüküm uyuşmazlığı başvurusuna ilişkin dilekçe ve ekleri öngörülen sürede cevap vermesi amacıyla dosyanın diğer tarafına gönderilir⁸⁷. Gelen cevap dilekçesi ve ekleri bu kez uyuşmazlığın çözümünü isteyen tarafa gönderilir ve dosyadaki eksiklerin tamamlanmasının ardından belirlenen günde dosyanın esasının görüşülmesine karar verilir⁸⁸.

⁸⁵ "...2247 sayılı Yasa'nın 24. maddesinde öngörülen 'konu ve dava sebebinin aynı olması', 'hakkin yerine getirilmesinin imkansız bulunması' koşullarını taşımayan başvurunun reddi gerekmiştir." UM HB'nün 30.12.2013 K.T., 2013/64 E., 2013/1755 K. sayılı kararı.

⁸⁶ "...Belirtilen nedenlerle İstanbul 2. Vergi Mahkemesi ile İstanbul 7. Asliye Ticaret Mahkemesi kararları arasında 2247 sayılı Yasa'nın 24.maddesinde öngörülen koşulların gerçekleştiği, verilen kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunduğuna karar verilmiştir." UM HB'nün 21.5.2012 K.T., 2010/95 E., 2012/93 K. sayılı kararı.

⁸⁷ TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 796-797; DİNÇ, s. 19; BARUTOĞLU, s. 138; ÇAĞLAYAN, *Yargılama*, s. 134; RESULOĞLU, s. 120; YEŞİL, s. 291-292; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 173.

⁸⁸ "...2247 sayılı Yasanın 25. maddesi hükümleri uyarınca; a) İdari Yargılama Usulü Yasası gözetilerek Uyuşmazlık Mahkemesine yapılan başvuruya ait dilekçe ve eklerinin otuz gün içinde yanıt verilmek üzere ...Ticaret ve Sanayi A.Ş.' ne bildirilmesine, anılan Şirketçe verilen yanıtın karşı tarafa tebliği suretiyle dosyanın tekemmülünün sağlanmasına, b) Usulü işlemler tamamlandıktan ve esas hakkındaki rapor yazıldıktan

b. Esasa İlişkin İnceleme

UM'nin esastan inceleyeceği dosyalarla ilgili uyması gereken kurallar UMK'nun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Maddede; “*Hukuk alanındaki hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Danıştay yargılama usulünün bu kanuna aykırı olmayan hükümlerini uygulamak suretiyle anlaşmazlığın esasını da karara bağlar.*

Ceza alanındaki hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun bu kanuna aykırı olmayan hükümlerini uygular ve esasa ilişkin bir karar vermeksizin sadece o davayı hangi ceza mahkemesinin görüp karara bağlaması gerektiğini belirtmek suretiyle anlaşmazlığı çözer. Kazanılmış haklar saklı tutulur.

Uyuşmazlık Mahkemesi hüküm uyuşmazlıklarını dosya üzerinde inceleyerek karara bağlar. Gerekli gördüğü hâllerde veya istek üzerine tarafları dinleyebilir.” hükmüne yer verilmiştir

UMK'da, hukuk dosyalarında 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun⁸⁹, ceza dosyalarında da CMK'nun, UMK'na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanması suretiyle uyuşmazlıkların çözüleceği belirtilmiştir. Mahkeme, UMK'nun 25. maddesinin 3. fıkrası gereğince tarafları dinleyebilir⁹⁰; 35. maddesi gereğince de dosyayla ilgili her türlü belge ve bilgiyi isteyebilir.

UMK'nun 25. maddesinden de anlaşılacağı üzere, hukuk ve ceza uyuşmazlıklarının çözüm usulleri farklıdır ve bu uyuşmazlıkların çözüm usullerinin ayrı başlıklarda incelenmesi faydalı olacaktır.

aa. Hukuk Dosyalarıyla İlgili Hüküm Uyuşmazlıklarının Çözüm Usulü

Hukuk dosyalarının çözümünde atıf yapılan İdari Yargılama Usul Kanunu (İYUK)'nda resen araştırma ilkesi geçerlidir (md. 20). Bu ilke gereğince UM uyuşmazlıkları çözerken; her türlü araştırmayı yapabilir, dosyayla ilgili belge toplayabilir, tanık dinleyebilir, bilirkişi incelemesi yaptırabilir ve uygun görmesi halinde duruşma yapabilir (İYUK md. 17)⁹¹.

---

sonra Başkanlıkça belirlenecek günde işin esasının görüşülmesine karar verildi...” UM HB'nün 21.5.2012 K.T., 2010/95 E., 2012/93 K. sayılı kararı.

⁸⁹ 20.01.1982 tarihli ve 17580 sayılı Resmi Gazete.

⁹⁰ DİNÇ, s. 21; YEŞİL, s. 293-294; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 796-797; DURAN, s. 155.

⁹¹ YEŞİL, s. 294; DURAN, s. 155; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 176.

UMK'nun 25. maddesinin 1. fıkrası gereğince UM, hukuk dosyalarıyla ilgili uyuşmazlıkları çözerken işin esasını da karara bağlar ve bu kapsam da üç türlü karar verir. Bunlar, başvurunun reddi, kararlardan birinin kaldırılıp diğerinin olaya uygulanması ve her iki kararın da kaldırılarak dava konusu olayla ilgili yeni bir karar verilmesidir⁹².

UM, şartları taşımayan başvurunun reddine karar verir⁹³. Başvuru reddedilse de, uyuşmazlığa konu kararlar kesinleşmiş olduklarından ilgili mercilerce gerekleri yerine getirilir⁹⁴.

UM'nin yaptığı inceleme neticesinde kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunduğu tespit ederse dosyanın esasına girip uyuşmazlığı nasıl çözeceğine karar verir. Bu bağlamda; kararlardan birinin uyuşmazlık konusu olaya uygulanmasına ve diğer(ler)inin kaldırılmasına karar verebileceği gibi, uyuşmazlığın çözümü için kararların yeterli olmaması halinde hepsini kaldırarak dosyanın esası hakkında kendisi yeni bir karar verebilir. UM'ne hüküm uyuşmazlığının çözümünde tanınan bu yetki, yani kesin hükümleri kaldırabilme yetkisi başka hiçbir mahkemeye verilmemiştir⁹⁵.

UM, kararlardan birinin olaya uygulanmasına hükmettiği başvurularda dosyanın esasına girmekte ve ilk derece mahkemelerince mevcut belge ve delillere göre karar verilip verilmediğini de değerlendirmektedir⁹⁶. Bu tür başvurularda UM, kendisi dosyanın esasıyla ilgili bir karar vermemekte, uygulanmasına onay verdiği kararın önündeki hukuki engelleri kaldırmaktadır⁹⁷. Uyuşmazlığın bu şekilde çözümüyle

⁹² BARUTOĞLU, s. 157; DİNÇ, s. 20; YEŞİL, s. 294; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 182.

⁹³ UM HB'nün 01.6.2015 K.T., 2014/932 E., 2015/343 K. sayılı; 17.4.2014 K.T., 2013/1515 E., 2014/712 K. sayılı; 02.6.2014 K.T., 2013/1472 E., 2014/615 K. sayılı; 30.12.2013 K.T., 2013/285 E., 2013/1756 K. sayılı; 30.12.2013 K.T., 2013/64 E., 2013/1755 K. sayılı ve 30.12.2013 K.T., 2013/63 E., 2013/1754 K. sayılı kararları.

⁹⁴ TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 797; YEŞİL, s. 294.

⁹⁵ YEŞİL, s. 295; DURAN, s. 155-156; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 798 vd.

⁹⁶ "...Türkiye İstatistik Kurumu Edirne Bölge Müdürlüğünde sözleşmeli TÜİK uzmanı olarak görev yapan A.Ö.ye 18.11.2005-14.01.20009 tarihleri arasında yersiz olarak ödenen denetim tazminatının geri istenilmesine ilişkin işlemin hukuka uygun olduğunun saptanması karşısında..." UM HB'nün 13.10.2014 K.T., 2013/1607 E., 2014/887 K. sayılı kararı; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 183-184; YEŞİL, s. 295; DİNÇ, s. 20.

⁹⁷ "...Ecri misil ihbarnamesinin iptali için açılan dava sonunda, davanın reddine karar veren ...İdare Mahkemesi kararının kaldırılması, hukuk ve usule uygun bulunan ...Asliye Hukuk Mahkemesinin kararının kabulü ve bu surette hüküm uyuşmazlığının

birlikte kaldırılan karara bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar da kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

UM, uyuşmazlığın çözümü için kararları yeterli görmezse işin esasıyla ilgili yeni bir karar verir. Mahkeme bu kararı verirken önceki kararlarla ve tarafların talepleriyle bağlı değildir⁹⁸. Kararda hangi gerekçelerle böyle bir sonuca varıldığı ve uyuşmazlığa konu olayın ne suretle çözüleceğine ayrıntılı olarak yer verilir⁹⁹.

Mahkeme, verilen kararların isabetsiz olduğunu ve uyuşmazlığın çözümünü sağlamayacağını düşünmesi durumunda her iki kararın da kaldırılmasına karar verir¹⁰⁰. Yani Mahkeme öncelikle yerel mahkemelerce verilen kararların yerinde olup olmadığını denetler¹⁰¹.

Benzer şekilde, verilen kararların sonuç olarak doğru olmalarına rağmen, uyuşmazlığın çözümü için yeterli olmamaları halinde, örneğin kararlardan birinin uyuşmazlığın bir kısmına, diğerinin de başka bir kısmına ilişkin olması ve birinde yer verilen hususlara diğerinde yer verilmemesi nedeniyle uyuşmazlığın çözümünü tam sağlayamamaları halinde de her iki kararın kaldırılmasına karar verir. UM, idari para cezası, ek sigorta primi, gecikme zammı ve faiz tutarına ilişkin bir uyuşmazlıkla ilgili verdiği kararında, olaya adli yargı mahkemesinin kararının uygulanması hâlinde idare mahkemesince hükme bağlanan “*idari para cezasıyla*” ilgili uyuşmazlığın çözüme kavuşturulamayacağını, idare mahkemesi kararının olaya uygulanması hâlinde de “*ek sigorta primi, gecikme zammı ve faiz tutarı*” ile ilgili uyuşmazlığın çözüme kavuşturulamayacağını belirterek her iki kararı kaldırmış ve hem idari

---

giderilmesine karar verilmesi gerekmektedir.” UM HB’nün 01.7.2013 K.T., 2011/120 E., 2013/1057 K. sayılı kararı; Benzer kararlar için bkz.; UM HB’nün 13.10.2014 K.T., 2013/1607 E., 2014/887 K. sayılı; 03.3.2014 K.T., 2012/164 E., 2014/143 K. sayılı; 30.12.2013 K.T., 2012/328 E., 2013/1752 K. sayılı kararları; DURAN, s. 155; YEŞİL, s. 295; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 798.

⁹⁸ Uyuşmazlık Mahkemesi’nin dosyanın esasına girerek karar verdiği hüküm uyuşmazlığı dosyaları için bkz. UM HB’nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı; 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı; 05.5.2014 K.T., 2013/665 E., 2014/501 K. sayılı; 01.4.2014 K.T., 2013/1148 E., 2014/314 K. sayılı ve 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararları.

⁹⁹ UM HB’nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı.

¹⁰⁰ UM’nin 08.12.1973 K.T., 1969/509 E., 1973/62 K. sayılı kararı; 06.3.1974 tarihli ve 14819 sayılı Resmi Gazete.

¹⁰¹ YEŞİL, s. 294; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 798-799.

para cezası hem de ek sigorta primi, gecikme zammı ve faiz tutarıyla ilgili uyuşmazlıkların çözümü sağlayacak şekilde yeni bir karar vermiştir¹⁰².

Yine verilen kararlardan birinin isabetsiz, diğerinin isabetli olması ve isabetli kararın uyuşmazlığın çözümünü tam olarak sağlayamaması, yani yetersiz olması durumunda da her iki kararın kaldırılmasına karar verir¹⁰³.

Son olarak, kararlardan birinin görevsiz, diğerinin görevli mahkemece verilmesi ve görevsiz mahkemece verilen kararın isabetli olmasına rağmen görevli mahkemece verilen kararın isabetsiz olması durumunda UM, verilen kararlardan birisi isabetli olsa da görevli mahkeme tarafından verilememesi nedeniyle her ikisinin de kaldırılmasına karar vererek, kendisi için esasıyla ilgili yeni bir karar verir¹⁰⁴.

bb. Ceza Davalarıyla İlgili Hüküm Uyuşmazlıklarının Çözüm Usulü

UMK'nun 25. maddesinin 2. fıkrasında: “*Ceza alanındaki hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi, ...esasa ilişkin bir karar vermeksizin sadece o davayı hangi ceza mahkemesinin görüp karara bağlaması gerektiğini belirtmek suretiyle anlaşmazlığı çözer.*” ifadesine yer verilmiştir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere ceza dosyalarıyla ilgili hüküm uyuşmazlıklarının çözümünde UM, bu uyuşmazlıklarla ilgili esastan bir karar vermemektedir. Görev uyuşmazlıklarının çözümünde olduğu gibi o uyuşmazlığı çözecek ceza mahkemesini belirlemekte ve belirlenen görevli mahkeme tekrar yargılama yapıp yeni bir karar

¹⁰²UM HB'nün 13.10.2014 K.T., 2014/18 E., 2014/888 K. sayılı kararı; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 804 vd. YEŞİL, s. 296 vd.

¹⁰³UM HB'nün 28.9.2015 K.T., 2014/783 E., 2015/563 K. sayılı kararı.

¹⁰⁴“...Adli yargı yurisdiction verilen kararın sonucu hukuka uygunluk arz etse de mahkemelerin görevine ilişkin olarak yapılan açıklamalardan hareketle ...İş Mahkemesi kararının kaldırılması gerektiği izahatın varestedir. ...İdare Mahkemesi kararını bozan ve davanın esastan reddine karar veren ...Bölge idare Mahkemesi davada görevli ise de belirtilen nedenlerle bu mahkemece verilen kararda hukuki isabet bulunmadığından, bu kararın da kaldırılması gerekmektedir. Bu saptama uyarınca uyuşmazlığın esası hakkında hüküm tesisi yoluna gidilmesi ve davacı lehine eksik ödenen tedavi malzemesi bedeline hükmedilmesi gerekmektedir.” UM HB'nün 05.5.2014 K.T., 2013/665 E., 2014/501 K. sayılı kararı; Benzer karar için bkz., UM HB'nün 01.4.2014 K.T., 2013/1148 E., 2014/314 K. sayılı kararı; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 804 vd.; YEŞİL, s. 301 vd.

vermektedir¹⁰⁵. Yani UM, doğru kabul ettiği bir kararın olaya uygulanmasına veya kararları yanlış bulsa da her ikisini kaldırıp esastan karar vermeye yetkili değildir¹⁰⁶. Ceza uyumsuzluklarının çözümüyle ilgili UMK'da yer alan düzenleme bu anlamda hüküm uyumsuzluğunun varlık nedeniyle bağdaşmamakta ve usul ekonomisine de uymamaktadır. Zira UM tarafından görevli kabul edilen mahkeme aynı dosyayla ilgili ikinci kez yargılama yapmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle UMK'nun 25. maddesinin 2. fıkrasının değiştirilmesinde ve ceza dosyalarının çözümünde de hukuk dosyalarının çözümüne benzer hükümlere yer verilmesinde fayda olacağı söylenebilir.

4. Uyuşmazlık Mahkemesi Kararından Sonra Yapılacak İşlemler

UM tarafından verilen karar ilk derece mahkemelerine hemen bildirilir. UMK'nun 28. maddesinin 2. fıkrası gereğince verilen kararlar sadece dosyanın taraflarını bağlar¹⁰⁷. Hukuk davalarında kararlardan birinin kaldırılmasına ve diğerinin uygulanmasına karar verildiği durumlarda, bu karar UM tarafından verilmiş yeni bir karar değildir ve uygulanmasına işaret edilen kararın önündeki engellerin kaldırılmasını ifade eder. Esastan verilen karar ise yeni bir karardır ve UMK'nun 29. maddesi gereğince verildiği anda kesindir¹⁰⁸.

UM'nin kararının ilk derece mahkemesine ulaşmasından sonra, eğer kararlardan birinin kaldırılıp, diğerinin uygulanmasına karar verilmişse, kararı kaldırılan mahkeme karar defterine bu durumu şerh düşer. UM'nin her iki kararı kaldırıp dosyanın esası hakkında yeni bir karar vermesi halinde ise, kararları kaldırılan mahkemeler karar defterlerine bu hususu şerh düşerler.

Ceza dosyalarında her iki karar da kaldırıldığından mahkemeler bu durumu karar defterine şerh düşerler. Ayrıca yargılama yapmasına karar verilen mahkeme, şerh te UM'nin kararına dayanarak yeniden yargılama yapacağını da belirtir¹⁰⁹.

---

¹⁰⁵UM CB'nün 11.4.1983 K.T., 1983/47 E., 1983/149 K. sayılı kararı; UM CB'nün 27.6.1983 K.T., 1983/60 E., 1983/417 K. sayılı kararı; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 556; DİNÇ, s. 20-21; YEŞİL, s. 307.

¹⁰⁶UM CB'nün 22.12.1995 K.T., 1995/31 E., 1995/35 K. sayılı kararı.

¹⁰⁷UM HB'nün 09.4.2012 K.T., 2011/66 E., 2012/61 K. sayılı kararı.

¹⁰⁸KURU, s. 777; TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 823; YEŞİL, s. 308; TERCAN, *Hüküm Uyuşmazlığı*, s. 205.

¹⁰⁹TERCAN, *Esas Hakkında*, s. 843.

II. Bireysel Başvuruda Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kavramı ve Anayasa Mahkemesi'nin Kararı Işığında Hüküm Uyuşmazlığının Tüketilmesi Gereken Bir Yol Olup Olmadığı

A. Genel Olarak

7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabulünden sonra kişilere Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunma hakkı tanınmıştır¹¹⁰. Konunun düzenlendiği Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında; *"Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır."* ifadesine yer verilmiştir.

Bireysel başvuru kapsamına giren hususlar da 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un¹¹¹ 45. maddesinde düzenlenmiştir. Madde de: *"Herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlâl edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir."* denilmiştir¹¹². Madde metninde anlaşılacağı üzere 6216 sayılı Yasa ile Anayasa'daki düzenleme genişletilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında yer alan temel hak ve hürriyetlerle birlikte, ülkemizin taraf olduğu ek protokollerde güvence altına alınan temel hak ve hürriyetlerde bireysel başvuruya dâhil edilmiş ve başvurunun kapsamı genişletilmiştir¹¹³.

Anayasa'nın 148 ve 6216 sayılı Kanun'un 45 ila 47. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde bireysel başvuruda bulunabilme şartları şöyle

¹¹⁰EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, **Sorularla Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 1.

¹¹¹ 03.4.2011 tarihli ve 27894 sayılı Resmi Gazete.

¹¹²ÜNAL, Recep, **Bireysel Başvuru Çerçevesinde İfade Özgürlüğü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2014, s. 30; EKİNCİ/SAĞLAM, s. 6.

¹¹³ATASOY, Hakan, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 201; DUYSAK FİDAN, Seda, **Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu ve Türkiye'de Gelişimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s. 40-41.

sıralanabilir: Kamu gücü kullanılmak suretiyle kişilerin bireysel başvuruya konu hak ve özgürlüklerinin ihlâl edilmiş olması¹¹⁴, başvuruya konu eylem ya da işlem sebebiyle bireyin güncel ve şahsi bir hakkının doğrudan etkilenmesi¹¹⁵, öngörülmuş olan idari ve yargısal bütün başvuru yollarının başvurudan önce tüketilmesi¹¹⁶, başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği ya da öngörülmuş bir başvuru yolunun bulunmaması halinde ihlâlin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması¹¹⁷, yapılan başvuruya ilgili Anayasa Mahkemesi'nin daha önce bir karar vermemiş olması, başvuru tarafından başvuru hakkının açıkça kötüye kullanılmamış olması¹¹⁸, başvurunun Yasa'da öngörülen haklarla ilgili olması¹¹⁹, başvurucağın uğradığı zararın önemli bir zarar olması ve başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olmamasıdır.

Bireysel başvuru şartlarına değindikten sonra UM kararlarına karşı bireysel başvuru yoluna gidilip gidilemeyeceği hususuna da değinilmesinde fayda vardır. Burada ilk olarak 6216 sayılı Kanun'un bireysel başvuruya konu edilemeyecek hususların yer aldığı 45. maddesinin 3. fıkrasına bakmak gerekir. Anılan maddede: “*Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.*” hükmüne yer verilmiştir.

Maddede, UM kararları aleyhine bireysel başvuru yapılmasına engel bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne kadar Mahkemenin verdiği kararlar kesin olsa da, bu kesinlik bireysel başvuruya engel değildir ve bu kararların kesinleşen diğer mahkeme kararlarından farkı yoktur. Kısacası, verilmiş olan UM kararı nedeniyle hakkının ihlâl edildiğini düşünen

¹¹⁴SAĞLAM, Musa/EKİNCİ, Hüseyin, **66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Şen Matbaası, Ankara, 2012, s. 13; DUYSAK FİDAN, s. 46.

¹¹⁵EKİNCİ, Hüseyin “Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, **Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editör: Musa SAĞLAM), Şen Matbaa, Ankara, 2013, s. 124-125, (“*Kriterler*”); ÜNAL, s. 25; EKİNCİ/SAĞLAM, s. 44; DUYSAK FİDAN, s. 72.

¹¹⁶Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Başvuru No: 2012/363, Karar Tarihi: 05.03.2013, (Çalışmada yer verilen Anayasa Mahkemesi kararları <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/kararlar/kbb.html> adresinden alınmıştır. Sonraki alıntılarda ayrıca kaynak belirtilmeyecektir).

¹¹⁷SAĞLAM/EKİNCİ, s. 25 ve 79; DUYSAK FİDAN, s. 79.

¹¹⁸EKİNCİ, *Kriterler*, s. 154,159; DUYSAK FİDAN, s. 101.

¹¹⁹DUYSAK FİDAN, s. 117; SAĞLAM/EKİNCİ, s. 14.

gerçek ya da tüzel kişiler, diğer şartların varlığı halinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilirler¹²⁰.

B. Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kavramı

Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasında, bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle “*olağan kanun yolları*”nın tüketilmesi gerektiği düzenlenmiştir¹²¹. Benzer düzenlemeye 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında da yer verilmiş ve ihlâl neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörülmuş “*idari ve yargısal başvuru yollarının*” tümünün bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gerektiği¹²² ve bu yollar tüketilmeden yapılan başvuruların reddedileceği hükme bağlanmıştır¹²³. Bireysel başvuruda idari ve yargısal yolların tüketildiğinin başvuru tarafından ispat edilmesi gerekir ve başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğini Anayasa Mahkemesi resen gözetir¹²⁴.

Bu kuralın getirilme nedeni, hak ihlallerinin Anayasa Mahkemesi'nden önce idari ve yargısal makamlar tarafından giderilmesini sağlamaktır. Bu durum, bireysel başvurunun ikincil nitelikte bir yol olmasından kaynaklanır¹²⁵. Yine bireysel başvuruda bulunulabilmesi için

¹²⁰ YEŞİL, s. 346.

¹²¹ EFE, Metin, **Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Mayıs 2016, s. 250; ATASOY, s. 197; GÖZTEPE, Ece, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 95, Ankara, 2011, s. 14.

¹²² “...Başvuru yolları, başvuruçunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yollarını ifade etmektedir.” Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/6359, Karar Tarihi: 12.10.2014.

¹²³ Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1205, Karar Tarihi: 17.9.2013.

¹²⁴ EFE, s. 252; ATASOY, s. 197.

¹²⁵ Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/946, Karar Tarihi: 26.3.2013; **Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editör: Musa SAĞLAM/Hasan Tuna GÖKSU), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, s. 101; ŞEN, Murat, “Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı”, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editörler: Hüseyin TURAN/Recep KAPLAN), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, s. 85; EKİNCİ, Hüseyin, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y: 3, S. 11, Ankara, 2012, s. 17-18, (“*Tüketilmesi*”); ER, Selami, “Bireysel Başvuru İncelemesinde

idari ve yargı mercileri tarafından konuya ilişkin verilmiş olan kararın kesinleşmesi gerekir ki, bu durum da bireysel başvurunun tamamlayıcı niteliğinin bir sonucudur. Yani Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruda mahkemelerin ve idari mercilerin hak ihlalinin gideremedikleri durumlarda devreye girmektedir¹²⁶.

Anayasa Mahkemesi uygulamasında, bireysel başvuruda bulunulabilmesi için başvuruya konu kararla ilgili öngörülmüş olağan kanun yollarının bulunması durumunda öncelikle bu yollara müracaat edilmelidir. Yani temyiz, itiraz ve istinaf kanun yolları tüketilmesi gereken başvuru yollarıdır¹²⁷. Ancak olağanüstü kanun yolları, başvuru doğrudan ulaşamaması ve bu başvuru yollarına müracaatın başka bir makamın takdirine bağlı olması nedeniyle¹²⁸ “*etkili*” ve “*ulaşılabilir*” bir yol olarak kabul edilmemektedir¹²⁹. Anayasa

Mülkiyet Hakkı”, **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan**, (Editörler: Ali Rıza ÇOBAN/Serdar GÜLENER/Musa SAĞLAM/Hüseyin EKİNCİ), C. 2, Ankara, 2015, s. 1451; EFE, s. 253; EKİNCİ/SAĞLAM, s. 46-47.

¹²⁶ÖZBEY, Özcan, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 285, (“*Bireysel Başvuru*”); TÜRMEK, Rıza, “İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, No: 8, İstanbul, 1999, s. 777; ATASOY, s. 199; EFE, s. 264.

¹²⁷ “...*Ceza muhakemesinde tüketilmesi gereken son başvuru yolu kural olarak temyizdir*”, Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1999, Karar Tarihi: 09.01.2014; Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 112-113; EFE, s. 269; ATASOY, s. 202; ŞEN, s. 97 vd.

¹²⁸ “...*Ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolu temyiz aşaması olup temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itiraz yolu, 5271 sayılı Kanun’un 308. maddesi gereğince Yargıtay cumhuriyet başsavcısına tanınmıştır. Dolayısıyla başvuru yolunun itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay cumhuriyet başsavcısının takdirine harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.*” Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/2001, Karar Tarihi: 16.5.2013.

¹²⁹ “...5271 sayılı Kanun’un 309. ve 310. maddeleri uyarınca kanun yararına bozma; hâkimler ve mahkemeler tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar için öngörülen ve bu kararların Yargıtayca denetlenmesini sağlayan bir kanun yoludur. Amacı kesinleşen kararlardaki hukuka aykırılıkları gidermek ve kanunların ülke içinde eşit bir şekilde uygulanmasını sağlamak olan kanun yararına bozma, kesin kararlara karşı başvuru olan bir yol olduğundan, olağanüstü bir kanun yoludur. Öte yandan kanun yararına bozma, kişiler için doğrudan ulaşılabilir bir yol olmayıp olağanüstü bir kanun yolu niteliği taşımakla, tüketilmesi

Mahkemesi de -temyiz incelemesinden geçen bir karara karşı- CMK'nun 308. maddesi gereğince yapılan "itiraz" başvurusunu, bu başvuruyu yalnızca Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının yapabilmesi, talepte bulunanların istemlerinin sadece başsavcının harekete geçirilmesine yönelik olması nedeniyle tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul etmemiştir¹³⁰.

Bir kanun yolunun olağan kabul edilmesi için sadece kanunlarda olağan kanun yolları arasında düzenlenmesi yeterli değildir. Ayrıca bu kanun yolunun kişiler açısından belirgin olması, dolambaçlı olmaması ve başvuru yolunun tüketilmesi halinde meydana gelen hak kayıplarını gidermede makul bir başarı şansı sunması gerekir¹³¹.

Bir kanun yoluna başvuru konusunda kişilere seçim hakkı verilmişse o kanun yolunun zorunlu olduğundan söz edilemez ve bu yol tüketilmeden de bireysel başvuru yapılabilir¹³².

Başvuruda bulunan kişi kendi hatası ya da ihmali yüzünden kanunda öngörülen olağan kanun yoluna başvurmadan bireysel başvuruda bulunursa, başvurusu reddedilir. Çünkü başvurucunun bu konuda özen yükümlülüğü vardır ve bu yükümlülüğe uymak zorundadır. Ancak hak ihlaline yönelik herhangi bir kanun yolu öngörülmemişse başvuru yolunun tüketilmesi aranmaz. Bu halde bireysel başvuru süresi, başvuruya konu olayın veya ihlalin meydana geldiği veya işlemin ihdas edildiği tarihten başlar¹³³.

Olağan başvuru yollarının tüketilmesi katı bir şekilde yorumlanmamalı, her olayın kendine özgü şartları dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Çünkü kuralın katı yorumlanması halinde bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmayan neticeler ortaya çıkabilir. Zira bireysel başvurunun amacı varlığı iddia edilen hak ihlallerinin tespiti ve

---

gereken bir yol değildir." Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/644, Karar Tarihi: 05.3.2012.

¹³⁰ Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1610, Karar Tarihi: 13.6.2013.

¹³¹ Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/1158, Karar Tarihi: 21.11.2013; Benzer yöndeki karar için bkz. Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/338, Karar Tarihi: 02.7.2013; EKİNCİ, *Tüketilmesi*, s. 17; ŞEN, s. 99; EFE, s. 269; EKİNCİ/SAĞLAM, s. 48-49.

¹³² EFE, s. 265.

¹³³ ATASOY, s. 204; EFE, s. 269; ÖZBEY, s. 260;

giderilmesi, dolayısıyla hakların etkin bir şekilde korunmasıdır¹³⁴. Bu nedenle, bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gereken kanun yollarının ihlal iddialarını tespit ve gidermede “*etkili*” ve “*mevcut*” olması gerekir. Dolayısıyla kanunda olağan bir kanun yolu öngörülse dahi, öngörülen kanun yolu fiilen uygulanmıyor veya etkili bir yol olarak değerlendirilmiyorsa başvurucunun bu yolu tüketmesi beklenmez. Ancak durumun yargısal içtihatlar ya da yasa hükümleriyle ortaya konulması gerekir¹³⁵.

Bazen hak ihlâlinin giderilmesi amacıyla birden çok ve etkili kanun yolu öngörülmüş olabilir. Böyle durumlarda başvurucunun etkili yolların tamamını tüketmesi gerekmez ve hangi kanun yoluna müracaat edeceğine karar verme yetkisi başvurucuya aittir. Başvurucunun, başvuru yollarından sadece birini tüketmek suretiyle yaptığı başvuru, diğer etkili başvuru yollarına müracaat etmediği gerekçesiyle reddedilmez¹³⁶. Konuyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatları da aynı yöndedir ve Mahkeme bir başvuruda; hukuk yolunun ceza yolundan daha etkili olduğuna karar verilemeyeceğini ve başvurucunun iki yoldan biri olan hukuk yolunu, ceza yoluna tercih etmesinin başvuru yollarının tüketilmesi açısından yeterli olduğunu hükme bağlamıştır¹³⁷.

Bireysel başvuru yapılmadan evvel etkili ve sonuç almaya yönelik bir kanun yoluna başvurulması halinde, bireysel başvuru için bu başvurunun sonucu beklenmelidir¹³⁸.

Kanun yolunun tüketilmesi, başvurunun öngörülen usul kurallarına uygun yapılmasına bağlıdır. Örneğin, 5271 sayılı Kanun'a¹³⁹ göre temyiz süresi yedi gündür. Başvurucunun sekizinci günde temyiz isteminde

¹³⁴Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1582, Karar Tarihi: 7.11.2013.

¹³⁵ÖZBEY, Özcan, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Kabul Edilmezlik Nedenleri", **Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)**, (Editör: Sevtap YOKUŞ), Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, s. 200, (“*Anayasa Şikâyeti*”); EFE, s. 268; ATASOY, s. 206 vd.

¹³⁶EKİNCİ, *Tüketilmesi*, s. 5; ÖZBEY, *Bireysel Başvuru*, s. 27; EFE, s. 265-266.

¹³⁷AİHM'nin, Ramazan Yıldırım/Türkiye Kararı, Başvuru No: 4300/05, Karar Tarihi: 06.01.2009; AİHM'nin, Karako/Macaristan Kararı, Başvuru No: 39311/05, Karar Tarihi: 28.4.2009.

¹³⁸Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/26, Karar Tarihi: 26.3.2013.

¹³⁹17.12.2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmi Gazete.

bulunması durumunda, başvurusu reddedilir. Yani sadece öngörülen yasa yoluna başvuru yeterli olmayıp, başvurunun usulüne uygun olarak da yapılması gerekir¹⁴⁰.

Başvurucu, kendisiyle ilgili olan fakirlik, hastalık, bilgisizlik, yaşlılık gibi nedenlerden ötürü başvuru yollarını tüketmekten kaçınmaz ve bu sebeplere dayanarak mazeret beyanında bulunamaz¹⁴¹.

Hak ihlâline ilişkin iddiaların idari ve yargısal başvuru yolu aşamasında ileri sürülmesi gerekir. Bu aşamalarda dile getirilmeyen hak ihlalleriyle ilgili Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapılamaz¹⁴². Yine idari ve yargısal başvuru yollarında sunulmamış olan bilgi ve belgeler de bireysel başvuruda sunulamaz. Zira bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi gereği temel hak ve özgürlüklerin ihlâliyle ilgili bilgi ve belgelerin öncelikle başvuru yollarında sunulması ve bu makamlarda şikâyetin çözüme kavuşturulması beklenir¹⁴³. Benzer şekilde, bireysel başvuruya konu hak ihlallerinin AHİS ve Anayasa'nın hangi maddelerine ilişkin olduğunu belirtmek zorunlu olmayıp, ihlâl iddialarının özü itibarıyla belirtilmesi yeterlidir¹⁴⁴.

C. Hüküm Uyuşmazlığının Bireysel Başvuru Açısından Tüketilmesi Gereken Bir Yol Olup Olmadığı ve Olağan Kanun Yolu Kapsamında Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği

Başvuru yollarının tüketilmesi kavramıyla ilgili açıklamalar ışığında, hüküm uyuşmazlığının çözümü amacıyla UM'ne yapılan başvurunun tüketilmesi gereken, etkili ve ulaşılabilir bir başvuru yolu olup olmadığının incelenmesi ve bunun için de hüküm uyuşmazlığının olağan mı yoksa olağanüstü bir başvuru yolu mu olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Zira UM'ne yapılacak başvurunun, tüketilmesi gereken bir yol olup olmadığı öncelikle buna bağlıdır.

Bize göre UM, dört yargı kolundan bağımsız da olsa görevi gereği ülkemizde var olan yargı ayrılığı sisteminden kaynaklı sorunları

¹⁴⁰ AİHM'nin Azinas/Kıbrıs Kararı, Başvuru No: 56679/00, Karar Tarihi: 28.4.2004; EFE, s. 260; Kabul Edilebilirlik Kriterleri, s. 108.

¹⁴¹ EFE, s. 261; ATASOY, s. 234; ÖZBEY, *Bireysel Başvuru*, s. 26-27.

¹⁴² ÜNAL, s. 11; EFE, s. 261.

¹⁴³ Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2012/946, Karar Tarihi: 26.3.2013.

¹⁴⁴ EKİNCİ, *Tüketilmesi*, s. 6; EFE, s. 261-262.

çözmektedir. Zira bu sistemin geçerli olduğu ülkelerde görev ve hüküm uyumsuzluklarının çıkması kaçınılmazdır. Her ne kadar hüküm uyumsuzluğu şartları ve oluşumu değerlendirildiğinde olağanüstü bir yol gibi görünse ve olağanüstü kanun yollarına benzese de, aslında durum böyle değildir. Zira yargı kollarının usul kanunlarında düzenlenen olağanüstü kanun yollarına, derecattan geçen ve uyumsuzluğun çözülemediği durumlarda son çare olarak başvurulur. Yani usulüne uygun verilip kesinleşen kararlarla ilgili o yargı kolu açısından bir sorun bulunmamaktadır.

Hüküm uyumsuzluğu açısından ise asıl sorun bu aşamada başlamakta ve farklı yargı kollarına dâhil mahkemelerce aynı konuda verilen ve kesinleşen çelişkili kararlar nedeniyle hakkın yerine getirilmesi imkânsız hale gelmektedir. Yani bu uyumsuzlukta -olağanüstü kanun yollarında olduğu gibi- yargı kollarının iç işleyişinden değil, yargı sisteminin işleyişinden kaynaklı bir sorun bulunmaktadır¹⁴⁵.

Yargı birliği sisteminin geçerli olduğu ülkelerde temyiz merciinin incelemesinden geçen kararlarla ilgili böyle bir durumla karşılaşılması çok zordur. Çünkü bu sistemde, temyiz incelemesi tek olan yüksek mahkeme tarafından yapılır. Ancak temyiz incelemesinden geçmeyen ya da sadece birinin bu incelemeden geçtiği kararlar arasında hüküm uyumsuzluğu çıkabilir ve bu uyumsuzluk yine yüksek mahkeme tarafından çözülür.

Yargı ayrılığı sisteminin olduğu ülkelerde ise, her yargı kolunun usul kanununa göre kesinleşen mahkeme kararları icrai nitelikte olduğundan, aynı konuda farklı yargı kollarına dâhil mahkemelerce karar verilmesi ve bu kararların bir biriyle çelişmesi mümkündür. Bu sebeple de bu ülkelerde adeta hakem görevi yapacak ve kesinleşmiş kararlardan dava konusu olaya uygulanacak olanı belirleyecek bir müesseseye ihtiyaç vardır ki, ülkemizde bu ihtiyacı UM gidermektedir. Nitekim AİHM'ne göre de, yargı ayrılığı sisteminin geçerli olduğu ülkelerde içtihat farklılıklarından kaynaklı hak kayıplarının önlenmesi adına içtihatları uyumlaştıracak mekanizmalara ihtiyaç vardır. Böyle bir mekanizma adil yargılanma hakkının gereklerinden birisidir¹⁴⁶. Bu yönüyle UM, AİHM'nin belirttiği mekanizmaya karşılık gelmektedir.

---

¹⁴⁵ YEŞİL, s. 353.

¹⁴⁶ AİHM'nin Nejdet Şahin-Perihan Şahin/Türkiye Kararı, Başvuru No: 13279/05, Karar Tarihi: 20.10.2011.

Hüküm uyuşmazlığı, yargı sisteminden kaynaklı ihtilafların çözümü ve siteminin olağan işleyişini sağlamak için öngörülen hukuksal bir yoldur ve usul yasalarında düzenlenen kanun yollarından farklı olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca, Anayasa'nın 148. maddesindeki bireysel başvuru şartlarından olan olağan kanun yollarına başvuru ifadesi de mutlaka usul kanunlarındaki “*yasa yollarıyla*” sınırlı değerlendirilmemeli ve bunlar dışında, başka kanunlarda¹⁴⁷ öngörülen başvuru yollarının da “*yasa yolu*” veya daha geniş anlamıyla “*kanunda öngörülmiş başvuru yolu*” olarak değerlendirilmelidir. Kaldı ki 6216 Kanun'un 45. maddesinin 2. fıkrası da düşünceyi destekler niteliktedir. Maddede, bireysel başvuru için kanunlarda öngörülen idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi yeterli kabul edilmiş ve olağan ya da olağanüstü kanun yolu ayrımı yapılmamıştır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında hüküm uyuşmazlığına müracaat, başvuru yollarının tüketilmesi açısından zorunlu, Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrası anlamında da olağan kanun yolu olarak değerlendirilmeli ve bu uyuşmazlığa ilişkin başvurunun, başka bir merciin onayına ihtiyaç duymadan dosyanın taraflarınca yapılabilmesi nedeniyle de etkin ve ulaşılabilir bir yol olduğu kabul edilmelidir.

D. Anayasa Mahkemesi Kararı Işığında Konunun Değerlendirilmesi

UM tarafından verilen kararlar aleyhine yapılmış bireysel başvuruların büyük çoğunluğu Mahkeme'nin görev uyuşmazlığı kapsamında verdiği kararlara ilişkindir¹⁴⁸. Hüküm uyuşmazlığı kapsamında verilen kararlardan sadece biri aleyhine bireysel başvuruda bulunulmuş, fakat başvuruyla ilgili adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiaların dayanaktan yoksun olması nedeniyle ihlal

¹⁴⁷ UMK'da görev ve hüküm uyuşmazlıklarının çözümü için öngörülmiş başvuru yolları gibi.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi'nin resmi Web sitesinden yapılan araştırma neticesinde UM'nin görev uyuşmazlığı kapsamında verdiği kararlar aleyhine yapılan başvurular olarak şunlar tespit edilmiştir: Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1586, Karar Tarihi: 18.9.2013; Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/5718, Karar Tarihi: 20.3.2014; Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/1793, Karar Tarihi: 18.9.2014; Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/135, Karar Tarihi: 21.01.2015; Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/9669, Karar Tarihi: 19.11.2015.

kararı verilmemiştir¹⁴⁹. Ayrıca, bu başvuruda Anayasa Mahkemesi, hüküm uyuşmazlığının etkili ve tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olup olmadığına değinmemiştir. Ancak Mahkeme, daha sonraki tarihli bir başvuruda kendisine yapılan başvurunun hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olduğunu ve bu yola başvurulmadan kendisine müracaat edilemeyeceğini belirterek başvuruyu reddetmiştir. Çalışmanın bu kısmında, UM açısından çok önemli olduğu düşünülen ve hüküm uyuşmazlığını etkili bir başvuru yolu kabul eden Anayasa Mahkemesi İkinci Bölümü tarafından 14.4.2016 tarihinde verilen 2013/8173 başvuru numaralı kararının değerlendirilmesine yer verilecektir.

1. Başvuruya Konu Olay

Başvuruya konu olayda; bir hastanede radyoloji teknisyeni olarak çalışan başvurucuya 2004 ile 2006 yılları arasında fazladan özel hizmet tazminatı ve yan ödeme yapıldığı belirtilerek ödenen miktarın iadesi istenmiş, başvurunun bu talebe itiraz etmesi üzerine Sağlık Bakanlığı paranın tahsili için sulh hukuk mahkemesine alacak davası açmış ve mahkeme davayı kabul ederek fazladan ödenen miktarın başvurucudan tahsiline karar vermiştir¹⁵⁰.

Başvurucu da, fazladan ödendiği iddia edilen paranın iadesini içeren işlemin iptali için süresinde idare mahkemesine dava açmış, mahkeme davaya konu olan işlemin iptaline ve yapılan kesintinin başvurucuya (davacıya) ödenmesine karar vermiştir.

2. Başvurucunun İddiaları

Başvurucu; kendisine fazladan ödeme yapıldığı iddiasıyla iadesi istenen miktarla ilgili işleme karşı idare mahkemesine açtığı davanın lehine sonuçlandığını, ancak aleyhine sebepsiz zenginleşme iddiasıyla sulh hukuk mahkemesine açılan davanın da kabul edildiğini ve böylece taraf, sebep ve konuları aynı olan davalarda çelişkili kararların ortaya çıktığını belirtmiştir.

Başvurucu, konuyla ilgili Yargıtay ve Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararları bulunduğunu, Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun; yapılan fazla ödemenin özel bir süre öngörülmüşse bu sürede ya da iptal davası açılması söz konusuysa dava açma süresi sonuna kadar istenebileceğini,

---

¹⁴⁹ Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/5051, Karar Tarihi: 16.12.2015.

¹⁵⁰ Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/8173, Karar Tarihi: 14.4.2016.

bu sürelerin geçmesinden sonra yapılan ödemenin artık geçerli bir ödeme olduğunu ve sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre de geri istenemeyeceğini belirttiğini dile getirmiştir¹⁵¹.

Benzer şekilde, Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun da; yapılan haksız ödemenin altmış günlük dava açma süresi içinde ve bu süre geçtikten sonra ise yalnızca yokluk, açık hata, gerçek dışı beyan veya hile hâllerinde geri istenebileceğini belirttiğini dile getirmiştir¹⁵².

Başvurucu, dava konusu olayla ilgili Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararı bulunmasına rağmen sulh hukuk mahkemesi ve Yargıtay'ın bu kararı dikkate almadıklarını ve sebepsiz zenginleşmenin varlığını kabul ederek aleyhine karar verdiklerini, olayda sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulansa bile, fazladan yapılan ödemenin bir yıllık zamanaşımı süresi içinde geri istenebileceğini ancak bu sürenin de geçtiğini belirtmiştir.

Başvurucu ayrıca, kendisiyle aynı işi yapan başka bir radyoloji teknisyeni aleyhine fazladan yapıldığı iddia edilen ödemenin iadesi için başka bir sulh hukuk mahkemesine açılan davada, mahkemenin Danıştay içtihadı birleştirme kararına dayanıp idarenin talebini reddettiğini ve bu karar üzerine yapılan kesintinin o kişiye iade edildiğini belirtmiş ve aynı alacak için adli yargı mahkemesiyle idari yargı mahkemesinin farklı kararlar vermesinin hukuki güvenlik ve eşitlik ilkesine aykırı olduğunu ve böylece Anayasa'nın 2., 10. ve 36. maddelerinde düzenlenen hakların ihlal edildiğini ileri sürüp, yeniden yargılanma ve tazminata karar verilmesini talep etmiştir.

3. Anayasa Mahkemesi'nin Konuya İlişkin Kararı

Anayasa Mahkemesi, sulh hukuk mahkemesi ve idare mahkemesine açılan davaların konusunun, başvurucuya yapılan ödemenin niteliği ile bu ödemenin idare tarafından geri istenilip istenilmeyeceği olduğunu ve bu iki kararın birbiriyle çeliştiğini belirtmiştir. Ayrıca daha önceki bir tarihte UM'nin, fazladan ödenen denetim tazminatıyla ilgili idare mahkemesi ve sulh hukuk mahkemesi kararları arasında oluşan çelişkinin hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olduğunu belirterek başvuruyu esastan karara

¹⁵¹Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun 27.01.1973 K.T., 1972/6 E., 1973/2 K. sayılı kararı.

¹⁵²Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun 22.12.1973 K.T., 1968/8 E., 1973/14 K. sayılı kararı.

bağladığını¹⁵³ ve bu kararın bireysel başvuruya konu olayla aynı olduğunu dile getirmiştir.

Yüksek Mahkeme sonuç olarak; bireysel başvuruya konu mahkeme kararları arasındaki çelişkinin de hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olduğunu, tarafların bir başvuru süresi olmadan hüküm uyuşmazlığının çözümü için UM'ne başvurabileceklerini, başvuru yolunun etkili bir çözüm yolu olan hüküm uyuşmazlığına başvurmadan bireysel başvuru yoluna müracaat edemeyeceğini belirtmiş ve başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvurusunun kabul edilemez olduğunu hükme bağlamıştır¹⁵⁴.

4. Kararın Değerlendirilmesi

Kararın bir husus dışında isabetli olduğu ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin 2. fıkrasında ifadesini bulan *"kanunda öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir"* hükmüne uygun olarak verildiği değerlendirilmektedir. Zira hüküm uyuşmazlığına başvuru, maddede belirtilen ve yapılması zorunlu olan başvuru yollarından biridir. Her ne kadar Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrası gereğince, olağanüstü kanun yollarına başvurulmadan bireysel başvuru yapılabileceği ve bu bağlamda hüküm uyuşmazlığına başvurulmadan bireysel başvuruda bulunulabileceği söylenebilirse de, daha öncede ifade edildiği üzere, hüküm uyuşmazlığı yargı ayrılığı sisteminin bir sonucudur.

Uyuşmazlığa konu kararlar ilgili yargı kollarının usul kanunlarına uygun olarak verilmişlerdir. Ayrıca bu kararlarla ilgili olağanüstü kanun yollarına başvurulmasını gerektirecek bir durum da yoktur. Yani hüküm uyuşmazlığına konu kararlarla ilgili yargı kolları açısından bir sorun bulunmamakta ve sorun yargı sisteminin işleyişinden kaynaklanmaktadır.

---

¹⁵³ Hüküm uyuşmazlığına konu bu olayda idare mahkemesi, idarenin fazla ödediği tutarın istenilmesine ilişkin işlemin iptaline ve tahsil edilmiş tutarın davacıya geri ödenmesine; sulh hukuk mahkemesi ise aynı konuda sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre fazladan ve yersiz ödenen miktarın davacıdan alınarak idareye ödenmesine karar vermiştir. UM HB'nün 13.10.2014 K.T., 2013/1607 E., 2014/887 K. sayılı kararı.

¹⁵⁴ *"...İdare Mahkemesi ile Sulh Hukuk Mahkemesi kararları arasındaki çelişkinin hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olduğu, tarafların süre sınırı olmaksızın hüküm uyuşmazlığına ilişkin olarak Uyuşmazlık Mahkemesine başvurabilmelerinin mümkün olduğu nitekim benzer konuda Yüksek Mahkemenin olayı bu kapsamda değerlendirerek hüküm uyuşmazlığını giderdiği anlaşılmış; bu yönüyle öngörülen yolun fiilen ve etkin bir şekilde kullanılabilirdiği sonucuna ulaşılmıştır."* Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/8173, Karar Tarihi: 14.4.2016.

Bu nedenle de uyuşmazlığın çözümü için yapılacak başvuru olağan kanun yolu olarak kabul edilmelidir.

Anayasa Mahkemesi de bu düşünceye uygun olarak hüküm uyuşmazlığına başvuruyu fiilen ve etkin olarak kullanılan bir başvuru yolu olarak kabul etmiş ve bu yola başvurulmadan kendisine başvuru yapılmasına müsaade etmemiştir. Aslında bu karar, Anayasa Mahkemesi'nin somut ve soyut norm denetimleri sırasında "görev" konusuyla ilgili verdiği kararlarıyla da uyumludur. Zira bu kararlarında Mahkeme, UM'nin görev alına giren konularda son karar mercii olduğunu ve kararlarının kesin olması nedeniyle ilgili mahkemelerin verilen kararlara uymaları gerektiğini belirtmek suretiyle UM'nin etkili bir çözüm sunduğunu hükme bağlamıştır¹⁵⁵.

Anayasa Mahkemesi çalışmaya konu kararında da UM'nin etkili bir çözüm ortaya koyduğuna temas ederek, aslında yargı ayrılığı sistemini güçlendirici bir yorumda bulunmuş ve bu sistemin bir neticesi olarak ortaya çıkan hüküm uyuşmazlığının varlığı halinde UM'ne başvurulması gerektiğini belirtmek suretiyle de bu sistemin devamına verdiği önemi göstermiştir.

Varlık sebeplerine bakıldığında bireysel başvuru yolu ile hüküm uyuşmazlığının benzer nitelikte oldukları görülecektir. Zira bireysel başvurunun amacı, kamu gücü kullanılarak hakları ihlâl edilen kişilerin mağduriyetlerinin giderilmesi, hüküm uyuşmazlığının amacı da çelişkili kararlar nedeniyle hakkın yerine getirilmesinin önündeki engellerin

¹⁵⁵ "...Uyuşmazlık Mahkemesinin verdiği kararlar, niteliği itibariyle görüş bildiren değil, sorunu kesin olarak çözümleyen yargısal tasarruflardır. Bu nedenle, görevli mercii belirlenmesi için Uyuşmazlık Mahkemesine başvuru, 2247 sayılı Yasa'nın 19. maddesine göre yapılmış olsa da sorunun çözümüne ilişkin yüksek Mahkemenin verdiği karara uyması, yukarıda açıklanan nedenlerle ilgili mahkeme yönünden anayasal bir zorunluluktur. Konya I. İdare Mahkemesi ise Uyuşmazlık Mahkemesinin adli yargının görevli olduğu yolundaki kesin olarak verilen kararından sonra itiraz konusu kuralın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Oysa anılan Mahkemenin dosya üzerindeki yargısal tasarruf hakkı, Uyuşmazlık Mahkemesinin karar tarihi itibarıyla son bulunduğundan, Mahkemenin dosyayı görevli mahkemeye göndermesi dışında yetkisinin bulunmadığı açıktır. Bu nedenle başvuran mahkemenin elinde Anayasanın 152. ve 2949 sayılı Yasa'nın 28. maddesi anlamında görevine giren ve bakmakta olduğu bir dava bulunmadığından, itiraz başvurusunun başvuran Mahkemenin yetkisizliği nedeniyle reddi gerekir." Anayasa Mahkemesi'nin 06.3.2008 K.T., 2004/93 E., 2008/73 K. sayılı kararı.

kaldırılmasıdır. Bireysel başvuru şartlarından birisi, kanunlarda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesidir. Hüküm uyuşmazlığı, verildiği anda kesin olan bir mahkeme kararıyla kişilerin haklarına kavuşmasını sağlayan yoldur ve Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuruda öncelikle bu yola başvurulması gerektiğine ilişkin kararı da son derece isabetlidir. Aksi durumun kabulü, etkili bir başvuru yolu olan hüküm uyuşmazlığının görmezden gelinerek, Anayasa Mahkemesi'nin kendisini UM'nin yerine koyması anlamına gelir.

Kararla ilgili isabetli olmadığını düşündüğümüz husus ise Anayasa Mahkemesi'nin idare mahkemesi ile sulh hukuk mahkemesi kararı arasındaki çelişkinin *“hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olduğu”* na ilişkin tespittir. Anayasa Mahkemesi'nin kararında bu kadar kesin ve net bir olguya yer vermemesi ve *“hüküm uyuşmazlığı niteliğinde olabileceği”* şeklinde tespitte bulunup, bu konudaki kararı UM'ne bırakması daha isabetli olurdu. Zira bu karardan sonra UM'ne hüküm uyuşmazlığının çözümü için yapılan başvuruda UM'nin söz konusu mahkeme kararları arasında hüküm uyuşmazlığı bulunmadığına karar vermesi durumunda, Anayasa Mahkemesi'nin *“olduğu”* na işaret ettiği bir hususla ilgili UM'nin *“olmadığına”* ilişkin kararı ayrı bir çelişkiye neden olacak ve yerel mahkeme kararları arasındaki çelişkidten dolayı Anayasa Mahkemesi ve sonrasında UM'ne müracaat eden başvuru bu kez de iki Yüksek Mahkeme tarafından verilen çelişkili kararlarla karşılaşacaktır.

Ayrıca, Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrasındaki Anayasa Mahkemesi kararlarının herkesi bağlayıcı olduğuna ilişkin hükmü karşısında UM Anayasa Mahkemesi'nden farklı olarak hüküm uyuşmazlığı bulunmadığına karar verebilecek midir? Bize göre, Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası hükmünün sadece *“olduğu”* kelimesi açısından değerlendirilmemesi ve değerlendirmenin kararın sonucu itibarıyla yapılması gerekir. Kaldı ki; Anayasa Mahkemesi'nin bu kararında *“olduğu”* kelimesine yer vermesindeki amacı, kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunduğunu tespitten çok, hüküm uyuşmazlığının çözümü için UM'ne başvurunun tüketilmesi gereken bir yol olduğunu belirtmektir. Kararda, UM tarafından verilmiş başka bir hüküm uyuşmazlığı kararına atıf yapılması da bunun bir göstergesidir.¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, UM HB'nün 13.10.2014 K.T., 2013/1607 E., 2014/887 K. sayılı kararına atıf yapmıştır.

Aynı şekilde daha önce verdiği kararlarında yargı ayrılığı rejiminin varlığına ve önemine değinen, UM'nin de bu sistemin bir neticesi olduğunu belirten Anayasa Mahkemesi'nin¹⁵⁷, önceki kararlarından ayrılarak UM yerine geçerek karar verdiğini, kararda yer verilen “olduğu” ifadesinin UM'ni bağladığını ve UM'nin bu konuda yapılacak başvuruda hüküm uyuşmazlığı bulunduğuna karar vermek zorunda olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü Anayasa ve yasalarda yüksek mahkemelerde dâhil bütün mahkemelerin görevleri bellidir ve yargı sistemimizde hüküm uyuşmazlıklarını çözme görevi UM'ne verilmiştir. Bu görevin içine kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunup bulunmadığını tespit de girer ve bu tespitin UM dışında başka bir mahkeme tarafından yapılması mümkün değildir.

Yukarıda yer verilen açıklamalardan hareketle; Anayasa Mahkemesi'nin kararında yer verdiği “olduğu” kelimesiyle amacın aşıldığı söylenebilirse de, kelimenin “olabileceği” şeklinde yorumlanması, UM'nin kararlar arasında hüküm uyuşmazlığı bulunmadığına da karar verebileceği ve verilen karardan tatmin olmayan başvurucunun bireysel başvuru yoluna müracaat edebileceği en isabetli yorum olacaktır. Belirtilen husus dışında verilen karar son derece yerindedir ve kararda başvuru yollarının örnekleriyle gösterilip, başvurucuların öncelikle bu yollara yönlendirilmesi ve mevzuatımızda yer verilen başvuru yollarına işlerlik kazandırılması doğru bir yaklaşımdır.

Sonuç

Bir ülkede yargı ayrılığı sisteminin geçerli olduğunun en önemli göstergelerinden birisi, diğer mahkemelerden bağımsız olarak faaliyet gösteren bir UM'nin varlığıdır. Ülkemizde de yargı ayrılığı sisteminin bir neticesi olarak Fransa ve Cezayir'de olduğu gibi UM diğer mahkemelerden ayrı ve bağımsız bir yüksek mahkeme olarak faaliyet göstermektedir. UM görev alanı itibariyle farklı yargı kolları arasında çıkan görev ve hüküm uyuşmazlıklarını çözmektedir. Görev uyuşmazlıklarını çözmek suretiyle görevli yargı merciini belirleyip,

¹⁵⁷ “...Anayasa'nın “Uyuşmazlık Mahkemesi” başlıklı 158. maddesinde adli idari ve askerî yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmekle yetkili kılman Uyuşmazlık Mahkemesinin varlığı daha önce kabul edilen yargı ayrılığı sistemini doğrulayan somut örgütlenme biçimleridir. Anayasa Mahkemesi'nin 28.2.1989 K.T., 1988/32 E., 1989/10 K. sayılı kararı.

yargılamanın görevli mahkemede başlamasını sağlamakta, hüküm uyuşmazlığını çözmek suretiyle de kişilerin askıda kalan haklarına kavuşmalarını sağlayarak hukuk devleti ilkesinin varlığını pekiştirmektedir. Mahkeme hüküm uyuşmazlıklarını çözerken diğer hiçbir mahkemeye verilmemiş olağanüstü yetkileri kullanmakta ve şartların varlığı halinde kesinleşmiş yargı kararlarını kaldırıp dosyanın esası hakkında karar verebilmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Anayasa Mahkemesi kararında da¹⁵⁸, UM'nin uyuşmazlıkları çözerken etkili bir çözüm ortaya koyduğu Anayasa Mahkemesi tarafından tescillenmiş ve hüküm uyuşmazlığı şartlarının bulunduğu durumlarda bireysel başvurunun kabulü için ilk önce ortaya çıkan uyuşmazlığın çözümünün UM'den istenmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Karar, bu yönüyle yargı ayrılığı sistemine verilen önemin bir göstergesidir. Kararla ilgili eleştirilebilecek tek husus, başvuruya konu mahkeme kararları arasındaki çelişkinin hüküm uyuşmazlığı “olduğu” na ilişkin kesin hüküm içeren ifadesidir. Ancak kararda yer verilen ifadeyle başvurunun öncelikle UM'ne yapılması hususunda yol gösterildiği ve hüküm uyuşmazlığının varlığı konusunda UM'ni bağlayıcı bir yönünün bulunmadığı düşünülmektedir. Belirtilen husus dışında verilen karar, AHİM'nin kararlar arasındaki içtihat uyumunu sağlayacak mekanizmaların oluşturulmasına ilişkin önerisinin en somut örneği olan UM'nin, yargı sistemindeki varlığını pekiştiren ve UM'ne yapılacak başvuruların, Anayasa Mahkemesi açısından etkin ve sonuç almaya yönelik olduğunu gösteren isabetli bir karardır.

Kaynakça

- ANIL, Ayten, “Uyuşmazlık Mahkemesi'nin Kuruluşu ve İşleyişi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S. 47/1-2, Ankara, 1992, (Sayfa 45-50).
- ATASOY, Hakan, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.

---

¹⁵⁸ Anayasa Mahkemesi İkinci Bölüm, Bireysel Başvuru No: 2013/8173, Karar Tarihi: 14.4.2016.

- BARUTOĞLU, Tulez, “Uyuşmazlık Mahkemesine Başvuru Yolları”, **Adalet Dergisi**, S. 3, Ankara, 1986, (Sayfa 119-167).
- ÇAĞLAYAN, Ramazan, **İdari Yargılama Hukuku**, 4. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014, (“*Yargılama*”).
- DİNÇ, M. İlhan, “Hüküm Uyuşmazlıkları ve Çözümü”, **Danıştay Dergisi**, S. 70-71, Ankara, 1988, (Sayfa 5-32).
- DURAN, Lütfi, **Uyuşmazlık Mahkemesi İçtihatlarına Göre Vazife ve Hüküm İhtilafları**, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1950.
- DUYSAK FİDAN, Seda, **Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu ve Türkiye’de Gelişimi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.
- EFE, Metin, **Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, **Sorularla Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.
- EKİNCİ, Hüseyin “Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, **Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editör: Musa SAĞLAM), Şen Matbaa, Ankara, 2013, (“*Kriterler*”), (Sayfa 109-161).
- EKİNCİ, Hüseyin, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak “Başvuru Yollarının Tüketilmesi” Sorunu”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y: 3, S. 11, Ankara, 2012, (Sayfa 1-21).
- ER, Selami, “Bireysel Başvuru İncelemesinde Mülkiyet Hakkı”, **İnsan Onuru İçin Anayasa Mahkemesinde 25 Yıl, Haşim KILIÇ’a Armağan**, (Editörler: Ali Rıza ÇOBAN/Serdar GÜLENER/Musa SAĞLAM/Hüseyin EKİNCİ), C. 2, Ankara, 2015, (Sayfa 1427-1485).
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/TAN, Turgut, **İdare Hukuku-İdari Yargılama Hukuku**, C. 2, 5. Bası, Turhan Kitapevi, Ankara, 2012.

- GÖZTEPE, Ece, “Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 95, Ankara, 2011, (Sayfa 13-40).
- Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editör: Musa SAĞLAM/Hasan Tuna GÖKSU), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.
- KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, Demir Demir Yayıncılık, C. 1, İstanbul, 2001.
- ONAR, Sıddık Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C. 1, 3. Bası, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1966.
- ÖZBEY, Özcan, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013, (“*Bireysel Başvuru*”).
- ÖZBEY, Özcan, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Kabul Edilmezlik Nedenleri”, **Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti)**, (Editör: Sevtap YOKUŞ), Seçkin Yayıncılık, Ocak 2014, Ankara, (“*Anayasa Şikâyeti*”), (Sayfa 185-227).
- RESULOĞLU, Mustafa, **Uyuşmazlık Mahkemesi ve Görev ile Hüküm Uyuşmazlıkları**, TODAİE, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 1988.
- SAĞLAM, Musa/EKİNCİ, Hüseyin, **66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Şen Matbaası, Ankara, 2012.
- ŞEN, Murat, “Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı”, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, (Editörler: Hüseyin TURAN/Recep KAPLAN), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, (Sayfa 85-146).
- TERCAN, Erdal, “Hüküm Uyuşmazlığında Uyuşmazlık Mahkemesince Esas Hakkında Yeni Bir Karar Verilmesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 70. Yıl Armağanı**, S. 5, Ankara, 2015, (“*Esas Hakkında*”), (Sayfa 783-825).
- TERCAN, Erdal, **Farklı Yargı Kollarına Mensup Mahkemeler Arasındaki Hüküm Uyuşmazlığı**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.

- TÜRMEEN, Rıza, “İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof. Dr. Sahir ERMAN’a Armağan, No: 8, İstanbul, 1999, (Sayfa 775-792).
- ÜNAL, Recep, **Bireysel Başvuru Çerçevesinde İfade Özgürlüğü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2014.
- YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- YEŞİL, Ufuk, **Türk Yargı Sisteminde Görev ve Hüküm Uyuşmazlıklarının Çözüm Usulü**, Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2016.
- YİĞİT, Birgül, “Oluşumu, Görev Alanı ve Başvuru Yolları ile Uyuşmazlık Mahkemesi’nin Temel Yapısına Genel Bir Bakış”, **Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluşunun 70. Yılı Uluslararası Sempozyumu**, (Editör: Ufuk YEŞİL), Uyuşmazlık Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, (Sayfa 197-238).

